

Kjøbenhavns Haandværks- og Industriforhold.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening.

Af

Marcus Rubin.

Naar der fremkommer en eller anden teknisk Afhandling, en eller anden videnskabelig Fremstilling om nye Undersøgelser, vil man i Reglen se Titelen indledet med «Forsøg paa en Fremstilling af», «Bidrag til en Undersøgelse om» eller et andet lignende Udtryk, der angiver, at Forfatteren har været sig Usikkerheden af sit Forehavende, Ufuldkommenheden af sine Resultater bevidst. Ikke saaledes med et officielt Tabelværk. Dets Titel angiver kort og køligt, hvad Bogen omhandler, saaledes at Enhver maa tro, at Stoffet vil findes fuldstændig udtømt i det foreliggende Værk; det er forsynet med Stadens eller Statens Vaaben paa lignende Maade som officielle Kundgjørelser, der ikke tillade nogen Indsigelse. Og dog kan det jo ikke nytte at nægte det: et officielt statistisk Tabelværk er fuldt saa skrøbeligt som andre menneskelige Indretninger, og er det et Tabelværk, som for første Gang omhandler et endog saare vanskeligt Emne, saa maa det, trods sin tilsyneladende Fornemhed, dog søge hele den Over-

bærenhed, som ethvert første Forsøg kræver, dog forudskikke den Anmodning, at man kun vil betragte Værket som et Bidrag til en Løsning af de stillede Opgaver, hvis fulde Løsning — i hvert Fald i nærværende Tilfælde — baade i Indland og Udland endnu turde have gode Stunder.

I.

Efter at det ved Københavns Kommunes Budget for Aaret 1882 var bleven vedtaget, at man skulde søge udarbejdet en statistisk Fremstilling af Haandværks- og Industriforholdene her i Staden som Led i den hidtil foretagne Række af statistiske Undersøgelser, der ere udkomne under Navn af «Tabelværk til Københavns Statistik», paabegyndte dette Arbejde, efter de foretagne Forarbejder, i første Række med Udsendelsen af særlige Skemaer vedrørende de industrielle Forhold, hvilke Skemaer omdeltes samtidig med Politiets Mandtalslister af Maj 1882, og noget senere med Udsendelsen af Skemaer vedrørende Arbejdslønsforholdene her i Staden. Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 7, omfattende Haandværks- og Industriforholdene i København for Aaret 1882, er saaledes udarbejdet paa Grundlag af 1) Politiets Mandtalslister af Maj 1882, paa Basis af hvilke Størrelsen af den industridrivende Befolkning her i Staden samt dens Fordeling efter Professioner og efter Køn, Alder, ægteskabelig Stilling og Fødested er opgjort; 2) industristatistiske Skemaer, omdelte samtidig med Mandtalslisterne, paa Basis af hvilke de for-

skjellige Haandværks og Industriers Antal og Omfang er opgjort; 3) Arbejdslønsskemaer, udsendte af Magistraten til Svendekasser og Arbejdsgivere i de forskjellige Professioner, og paa Basis af hvilke Arbejdslønnens Størrelse, Arbejdstidens Længde og andre herhen hørende Forhold ere behandlede.

Med Hensyn til Mandtalslisterne har jeg allerede tidligere (se bl. A. Nationaløkonomisk Tidsskrift XIX) haft Lejlighed til at omtale, at de ganske vist udelade Befolkningen under 10 Aar og Befolkningen i Nyboder, Havnen og forskjellige Stiftelser, men at de paa den anden Side af den Befolkning, til hvilken de omdedes, gennemgaaende udfyldes med Nøjagtighed. Da man derfor ved særlige Skemaer, der ere omdelte i Nyboder, har kunnet medoptage de Industridrivende i denne Stadsdel, har der, som Helhed, Intet været til Hinder for at benytte Mandtalslisterne til Brug for de her foretagne Undersøgelser. Dog er der en væsenlig Undtagelse. Ligesom det allerede paa Folketællingslisterne var forbunden med ikke ringe Vanskelighed at faa en nogenlunde paalidelig Opgjørelse for Antallet af Kvinder, der ernære sig ved Syning eller Vask, saaledes har dette endnu mindre kunnet lykkes paa Grundlag af Mandtalslisterne. Det vil særlig med Hensyn til Syning overhovedet ikke let være muligt at komme til Kundskab om, hvormange der benytte sig heraf som egenligt Erhverv; mange Kvinder anføre ikke sligt paa Tællingslisterne af en ejendommelig Art af Undseelse, mange ikke, fordi de betragte Syningen som et Bierhverv eller som en Husflid, der ikke kan opfattes som «Erhverv». Det er i det Helst paafaldende, hvormange Kvinder, der, øjensynlig af Grunde som de her nævnte,

undlade at opgive deres Erhverv paa Mandtalslisterne (resp. Folketællingslisterne), hvad man, som vi nedenfor skulle se, bedst vil kunne kontrollere ved Principalernes Opgivelser paa de industristatistiske Skemaer om det Antal Kvinder, de have i deres Tjeneste.

Sammenligner man nu iøvrigt Mandtalslisterne af 1882 med Folketællingslisterne af 1880, har man nogen Aarsag til at vente Forøgelse, anden til at vente Formindskelse af Folketællingstallene for 1880. Man maa vente Tallene forøgede, paa Grund af at Kjøbenhavns Befolkning i Toaaret 1880—82 antages at være stegen med c. 15,000 Individer eller c. 6 pCt., hvad der, naar man bortser fra, at Tilvæksten selvfølgelig ikke har været proportionel i de forskellige Aldersklasser og de forskellige Erhverv, altsaa ogsaa skulde bringe en Forøgelse blandt de Industridrivende af 6 pCt. eller c. 1800 Individer. Dette Tal formindskes imidlertid ved, at man ved nærværende Bearbejdelse af Mandtalslisterne har udeladt alle saadanne Erhvervsdrivende, af hvis Alder og Bolig (Fribolig o. lign.) det tydeligt fremgik, at, om de end endnu nominelt opførte sig som Haandværkere m. m., toge de i Virkeligheden ikke mere effektiv Del i den paagjældende Virksomhed. Det samlede Tal, med hvilket Folketællingen af 1880 opførte Haandværkere og Industridrivende, fraregnet Vask og Syning (der i 1880 omfattede 8763, i 1882 7362 Individer), beløb sig til 30,641 Individer; det tilsvarende Tal, paa Grundlag af Mandtalslisterne, udgjør 31,464, Forøgelsen har altsaa været 823 eller 2,69 pCt., nemlig 801 mandlige Individer (2,72 pCt.) og 22 kvindelige Individer (1,79 pCt.).

Sammenligner man nu for hvert enkelt Erhvervs

Vedkommende Opgivelserne for 1882 med Opgivelserne for 1880, vil det vise sig, at nogle Erhverv havde en større Arbejdsstyrke i 1880 end i 1882, andre, og det selvfølgelig de fleste, en mindre. Hvor det førstnævnte er Tilfældet, kan det enten skyldes Tilfældigheder ved Bearbejdelsen, deriblandt forskjellig Gruppering, eller en virkelig Nedgang i Erhvervets Arbejdsstyrke paa Grund af forandrede Konjunkturer i de mellemliggende $2\frac{1}{4}$ Aar. Saaledes synes Nedgangen i Antallet af Snedkere fra 1880 til 1882 (3619—3093) at maatte sættes i Forbindelse med den tiltagende Anvendelse af Maskiner i dette Erhverv, der dels kalder flere Arbejdsmænd til Erhvervet, hvilke altsaa ikke findes opførte som Fagmedhjælpere, dels tvinge forskellige professionelt uddannede Svende bort fra Erhvervet. Endnu sikrere kan Nedgangen i det nævnte korte Tidsrum henføres til en reel Nedgang i Arbejdsstyrken f. Ex. ved Melmøllere (323—278) samt ved Vævere (338—238) og Rebslagere (126—104); ved de tvende sidstnævnte Erhverv er Nedgangen vedblivende og iøjnefaldende fra Folketælling til Folketælling. Omvendt skyldes den meget forøgede Arbejdsstyrke for Murere (1478—1734) og Malere (1304—1738) utvivlsomt Hovedstadens stadige og stærkt stigende Bygningsvirksomhed, ligesom den forholdsvis betydelige Forøgelse af Ølbryggerne (186—271) er overensstemmende med dette Erhvervs stadige Udvidelse og derfor sandsynligvis ogsaa vil fortsættes. Paa denne Maade kan man dele de tilstedeværende Differencer fra 1880 til 1882 i saadanne, der ere uden Betydning og skyldes Tilfældigheder ved det tilstedeværende Materiale og ved Bearbejdelsen, og saadanne, hvor Differencerne ere et virkeligt Tegn paa Forandringer i Erhvervenes

Arbejdsstyrke. Som Helhed ere de imidlertid af liden Interesse og skyldes, som nævnt, i Almindelighed Befolkningstilvæksten fra 1880 til 1882.

Kan der saaledes, som Regel, af Tallene fra 1880 og 1882 ikke konstateres nogen virkelig Forskjel i Erhvervsforholdene i de tvende mellemliggende Aar, vil man derimod kunne finde betydelige Forskjelligheder ved at føre Sammenligningen videre med tidligere Folketællinger. Hvor store Forandringer nogle Aartier medføre i Erhvervsforholdene vil fremgaa af en Sammenstilling af Forholdene i 1880 og 1882 med Forholdene i 1860 og 1840, sidstnævnte Aar det første, for hvilket der foreligger udførlig Redegjørelse for Befolkningens Erhverv (jfr. Stat. Tabelværk 3. Række 1. B. p. 105—109 og samme 6. Hefte p. 66—77). Som almindelig Maalestok for Betydningen af den Arbejdsstyrke (Hovedpersoner og Medhjælpere tilsammen), som hvert Erhverv omfatter i Tidsrummet fra 1840—1882, maa det fremhæves, at Københavns Folketal i 1840 var 120,819, i 1860 155,143, i 1880 234,850 og i 1882 c. 250,000. Forudsat en Tilvæxt i de forskellige Erhverv, der er proportionel med Tilvæksten af Folketallet, vil der altsaa intet abnormt være ved en Forøgelse til godt og vel det dobbelte af det enkelte Erhvervs Arbejdsstyrke fra 1840—1882. Det vil have sin Interesse at prøve, om en saadan Tilvæxt, en større eller en mindre, er tilstede i forskellige af de vigtigere Erhverv. I visse Erhverv er der i Virkeligheden sket en Tilvæxt, der passer ret godt til Befolkningstilvæksten. Saaledes var der af Snedkere i 1840 1558, i 1882 3093, af Tømrere i 1840 571, i 1882 1218, af Bagere i 1840 454, i 1882 945 o. fl. lign. I andre Erhverv

har Tilvæksten imidlertid været langt større end den tilsvarende Befolkningstilvæxt. Saaledes omfatte Murerne i hvert af de 4 Aar 1840, 1860, 1880 og 1882 en Styrke af resp. 678, 1031, 1470 og 1734, Malerne i de samme Aar en Arbejdsstyrke af resp. 520, 733, 1304 og 1538, Tobaks- og Cigararbejderne i de samme Aar af resp. 124, 489, 1328 og 1362 og saaledes flere. Man træffer i de to førstnævnte Erhverv en Tilvæxt i 1882 af $2\frac{1}{2}$ —3 Gange Arbejdsstyrken i 1840. For Tobaks- og Cigararbejderne er Tilvæksten saa stor, at man øjensynlig her har en Industri for sig, der først i de heromhandlede 40 Aar er voxet op og har taget Fart. Noget lignende ses ved Ølbryggerne, der ere stegne fra 39 i 1840 til 272 i 1882, og de overvejende største Ølbryggerier ligge jo endog udenfor Kjøbenhavn i Stadens umiddelbare Nærhed. Der er andre Industrier, som overhovedet ikke bestod i 1840, men som nu beskæftige et ret anseeligt Antal Individuer, saaledes Fotografer, af hvilke der selvfølgelig ingen fandtes 1840 og nu findes 162, Elektropletfabrikanter, for hvilke Tallene i de oftnævnte 4 Aar ere: 0, 17, 28, 52, Gas- og Vandmestre med resp. 0, 21, 41, 45 o. s. fr.

Er det nu end det almindelige, at Antallet af Industridrivende i de forskjellige Erhverv mindst har holdt Skridt med Befolkningstilvæksten og i saare mange Tilfælde har overskredet den, findes der dog ogsaa Erhverv, hvor det modsatte har været Tilfældet. Saaledes har Tilvæksten hos Skomagere og Skræddere, lige modsat Murere og Malere, været $\frac{1}{3}$ af Befolkningstilvæksten, og medens der altsaa her i Virkeligheden er en stærk relativ Tilbagegang i Arbejdsstyrken, er der andre Erhverv, hvor der endog har fundet absolut Til-

bagegang Sted, og som ses at være i Færd med helt at skifte Karakter eller at ophøre. Som Exempel herpaa skal nævnes Vævere, hvor Tallene for de 4 Aar vare: 583, 384, 341, 238, Rebslagere, hvor Tallene vare: 139, 132, 126, 104, Hørsvingere, hvor Tallene vare: 77, 41, 14, 3, Lysestøbere og Talgsmeltere med resp. 59, 34, 5, 4 og saaledes flere. For Rebslagere var der altsaa en Tilbagegang af 25 pCt., for Vævere en Tilbagegang til under det Halve istedenfor, ifølge Befolkningstilvæksten, en Tilvækst til over det Dobbelte; af Hørsvingere og Lysestøbere var der saa godt som ingen tilbage. Der kunde nævnes endnu flere Exempler paa uforholdsmæssig stærk eller uforholdsmæssig ringe Tilvækst, paa Fremkomsten af nye og Ophør af gamle Industrier, men de meddelte Exempler turde være tilstrækkelige til at vise, at man, selv ud af de rent elementære Tal, som angive hvert enkelt Erhvervs samlede Arbejdsstyrke til forskellige Tider, kan faa vigtige Data til Overvejelse af, hvad Rolle nye Maskiners Indførelse fra Udlandet, nye Arbejdsmethoder, Forandring i Forbruget og selve den overordenlige Befolkningstilvækst spiller med Hensyn til Industriens Fremgang eller Tilbagegang.

Det næste Spørgsmaal, som Bearbejdelsen af Mandtalslisterne omhandler, er Forholdet mellem Antallet af Hovedpersoner og Antallet af Medhjælpere i de forskellige Erhverv. Da dette Spørgsmaal imidlertid vil kunne belyses baade fyldigere og korrektere ved den senere Undersøgelse, paa Grundlag af Industrilisterne, om de forskellige Virksomheders Størrelse indenfor hvert Erhverv, skal jeg her nøjes med at anføre, at der ifølge Mandtalslisterne ialt fandtes 6105 Hovedpersoner og

25,359 Medhjælpere, altsaa 415 Medhjælpere for hver 100 Hovedpersoner. Der var saaledes i de industrielle Erhverv et over 4 Gange saa stort Antal Medhjælpere som Hovedpersoner.

Der er jo dernæst, paa Grundlag af Mandtalslisterne, foretaget en Opgjørelse af de forskjellige Industriadrivende efter deres Alder — Aldersklasserne delte i 10—15, 15—18, 18—25, 25—55, 55—60 og over 60 Aar — samt ægteskabelige Stilling. Af denne Opgjørelse skal jeg fremdrage nogle Fakta, der ikke mangle Betydning, medens Opgjørelsen som Helhed iøvrigt ikke har frembudt Forhold af særlig Interesse. Det kan saaledes nævnes, at iblandt Haandværksmedhjælperne ere Aldersklasserne 18—55 Aar forholdsvis langt talrigere, Aldersklasserne over 55 Aar, til hvilken Tid Medhjælperne for største Delen enten ere blevne Hovedpersoner eller ere døde, forholdsvis langt mindre talrige end hos Befolkningen som Helhed. Det hele Antal Haandværkssvende over 60 Aar udgjør kun lidt over 700 Individuer, hvad der vistnok er noget paa-virket af, at man, som ovenfor anført, har udeladt alle saadanne i Stiftelser boende gamle Haandværkssvende, der øjensynlig ikke mere drive Erhverv, ligesom man heller ikke har medtaget de under Fattigvæsenet værende gamle Haandværkssvende etc., men selv dette taget i Betragtning, er Tallet 700 dog kun ringe, og dets Lidenhed af Interesse saavel med Hensyn til dets Aarsager som med Hensyn til dets Virkninger, dette sidste særlig i Spørgsmaalet om Haandværkssvendenes Alderdomsforsøgelse.

Undersøger man endvidere Antallet af gifte og ugifte, finder man 20 pCt. flere gifte mellem Hoved-

personerne end mellem Medhjælperne (over 25 Aar), derimod udgjør Antallet af gifte mellem Medhjælperne omtrent samme Procentandel som Antallet af gifte udgjør af Stadens mandlige Befolkning over 25 Aar som Helhed (omkring 70 pCt.).

Der staar endelig tilbage i denne Sammenhæng at omtale Opgivelserne paa Mandtalslisterne af den industridrivende Befolknings Fødesteder. Naar man skal undersøge dette Spørgsmaal, der i flere Henseender er af stor Betydning, ligger det nær paany at rekurrere til Forholdene ved Folketællingen af 1880 og opgjøre, om Hovedstadens industridrivende Befolkning, sondret i 4 Grupper — efter Fødested: Kjøbenhavn, det øvrige Danmark, Sverig, det øvrige Udland — fordeler sig anderledes i disse Grupper end Befolkningen som Helhed. Paa Grund af den Betydning, Indvandringsspørgsmaalet har for en By som Kjøbenhavn, har man imidlertid anset det for rigtigt at opgjøre Fødestederne for det hele Antal Individder, der findes opført paa Mandtalslisterne, ogsaa for de ikke-industrielle Erhvervs Vedkommende. Med Hensyn til det foreliggende Spørgsmaal kan man jo nemlig se bort fra de før omtalte Lakuner ved de sidst nævnte Erhverv, da det her kun er om at gjøre ikke at faa de absolute Tal paa Størrelsen af enhver Erhvervsgruppe opgjort, men at faa Oplysning om Forholdet mellem de forskjellige Fødesteder indenfor hver Erhvervsgruppe. Det fremgaar nu af de foretagne Undersøgelser, at medens noget over Halvdelen af Befolkningen i Kjøbenhavn, saavel Mænd som Kvinder, ved Folketællingen af 1880 var født her i Staden, er overalt den mindre Halvdel, hyppig kun $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{6}$, af den voxne erhvervsdrivende Befolkning

født i Kjøbenhavn. Af Hovedpersoner for Handlende var 31,3 pCt. født i Kjøbenhavn, af Medhjælperne derimod 45,3 pCt. Af Personer opførte under «immaterielle Erhverv» vare 40,7 pCt. fødte i Kjøbenhavn, af Hovedpersoner i Haandværk og Industri 43,5 pCt., af Medhjælperne i samme 42,7 pCt., af Hovedpersoner i Syning og Vask 44,3 pCt., af Medhjælperne 49,5 pCt. Det fremgaar saaledes af sidstnævnte Procenttal, at omtrent Halvdelen af Syerskerne i Kjøbenhavn er født i, Halvdelen udenfor Staden. Gaar man nu over til de andre Erhverv, viser der sig imidlertid en stærk Nedgang i Antallet af dem, der ere fødte i Kjøbenhavn. Af Personer opførte henholdsvis under «Søfart», «Gartneri», «Opsynsmænd, Formænd etc.» ere kun 27—29 pCt., altsaa noget over $\frac{1}{4}$ født her i Staden. Af kvindelige Daglejere ere ligeledes kun 28,5 pCt. fødte i Kjøbenhavn, af kvindeligt Tyende kun 23,8 pCt., altsaa ikke $\frac{1}{4}$, af mandlige Daglejere m. m. kun 18,9 pCt. og endelig er af mandligt Tyende 16,6 pCt. eller kun $\frac{1}{6}$ født i Kjøbenhavn.

Da det hele Antal Individer i Kjøbenhavn, som ved Folketællingen af 1880 viste sig at være født udenfor Kjøbenhavn, udgjorde 8 pCt. af Befolkningen, vil det allerede af den Grund indses, at ved de allerfleste Erhverv ere saa godt som alle, der ikke ere fødte i Kjøbenhavn, fødte i det øvrige Danmark. Mest gjælder dette Klassen Embedsmænd, Læger, Studerende etc. (immaterielle Erhverv), af hvilke kun c. 4 pCt. ere fødte udenfor Danmark; dernæst gjælder det de Handlendes Klasse. En noget større Andel udgjør de i Udlandet fødte af de øvrige Erhverv. Af de industridrivende Hovedpersoner var saaledes henved $\frac{1}{8}$ (11,8 pCt.) af Mændene

født i Udlandet, deraf 225 (3,8 pCt.) i Sverig og 480 (8,0 pCt.) i det øvrige Udland. Af de industridrivende Medhjælpere var over $\frac{1}{8}$ af Mændene (13,2 pCt.) født i Udlandet, deraf 2011 (8,3 pCt.) i Sverig og 1197 (4,9 pCt.) i det øvrige Udland. Af «Arbejds mænd» vare 635 (7,2 pCt.) fødte i Sverig og 107 (1,2 pCt.) i det øvrige Udland. Af «Syersker» vare 454 (6,9 pCt.) fødte i Sverig og 118 (1,7 pCt.) i det øvrige Udland. Af kvindeligt Tyende vare 1071 (6,9 pCt.) fødte i Sverig og 240 (1,6 pCt.) i det øvrige Udland. De mest iøjnefaldende Tal ere jo de over 1300 fremmede Tjenestepiger, af hvilke henved 1100 svenske, og de 3200 fremmede Haandværkssvende, af hvilke over 2000 svenske. Af samtlige under de forskjellige Erhverv opførte Svenskere udgjøre de svenske Haandværkssvende 61 pCt. af Mændene og de svenske Tjenestepiger 66 pCt. af Kvinderne; af samtlige øvrige Udlændinge udgjør paa samme Maade Haandværkssvendene 47 pCt. og Tjenestepigerne 46 pCt. Saaledes samle de i Udlandet fødte sig i enkelte Erhvervsgrupper, fornemlig de tvende sidstnævnte.

Dette vil ses endnu klarere ved at gennemgaa de enkelte Haandværk og Industrier. Der gjør sig aabenbart her enten en ejendommelig Fagdygtighed eller en ejendommelig Tradition gjældende, der paa flere Punkter vedbliver at holde sig. Saaledes udgjorde Antallet af Bagermedhjælpere — her og i det følgende vil der kun være Tale om de mandlige Medhjælpere ved Erhvervene — ialt 774; af disse vare 136 Udlændinge, nemlig 68 Svenskere og 68 andre Udlændinge. Dette store Antal Udlændinge er sikkert Udtryk for den tidligere almindelige Rekruttering af Professionen med fremmede

Bagersvende, der altsaa langt fra endnu har tabt sin Betydning. Endvidere ere af 95 Forgyldere $\frac{1}{5}$ Udlændinge (11 Svenske, 10 andre Udlændinge), af 144 Korkskjærere over $\frac{1}{4}$ Udlændinge (30 Svenske, 11 andre Udlændinge) o. s. v., men Tallene ere her for smaa til, at man af dem kan drage nogen Slutning til en bestemt Tendens hos Udlændinge til at søge disse Erhverv. Andre Tal vise mere hen i en bestemt Retning. Naar der af 235 Handskemagere er $\frac{1}{5}$ (45) svenske foruden 11 andre Udlændinge, da viser dette, ved Sammenligning med tvende lignende Erhverv, Skræddere og Skomagere, maaske hen til noget dobbelt: dels til en vis Færdighed i Tilskjæring og lign., som turde være større hos Fremmede end hos de Indfødte, dels til et Ønske hos de sidste om ikke at give sig af med det stillesiddende og for den almindelige Bevidsthed noget kvindagtige Erhverv, som bestaar i at sy Handsker, Sko eller Klæder. Der findes nemlig 430 svenske Skomagersvende eller 19,2 pCt., 99 andre fremmede Skomagersvende eller 4,4 pCt. af samtlige Skomagersvende; der findes endvidere 530 svenske Skræddersvende (37,5 pCt.) og 147 andre fremmede Skræddersvende (10,4 pCt.), saaledes at næsten Halvdelen af dette Erhvervs Medhjælpere ere Udlændinge. Af de 2011 svenske Haandværkssvende, som findes i Staden, udgjøre de svenske Handskemagere, Skomagere og Skræddere netop Halvdelen (1005), saa at man næppe kan være i Tvivl om, at bestemte Evner og Tilbøjeligheder baade hos de Indfødte og de Fremmede her maa gjøre sig gjældende. Det kan endnu nævnes, at af de 98 Skorstensfejere var henved $\frac{1}{3}$ Udlændinge (deraf 26 Svenskere) og af de 910 Tobaks- og Cigarmagere $\frac{1}{5}$ Udlændinge (102

Svenskere og 58 andre). Gjennemgaaende ere, som man ser, Svenskerne de dominerende Fremmede. Naar det derimod ovenfor nævnedes, at der af Bagersvendene, foruden 68 Svenskere, var 68 andre Udlændinge, er, som ovenfor antydet, dette sidste Tal sikkert en Levning af Tyskernes store Overvægt i dette Erhverv. Paa samme Maade vil man finde ikke faa Fag, der øjensynlig endnu hyppig rekruteres af Tyskere. Som et enkelt Exempel kan nævnes, at af de 18 Glasværksarbejdere, som bo paa Stadens Grund, er Halvdelen Udlændinge (deraf kun 1 Svensker), og ved Guldsmede, kirurgiske Instrumentmagere og andre Erhverv vil man finde en forholdsvis betydelig Mængde Tyskere beskjæftigede. Ved flere Haandværk som de sidstnævnte — stillesiddende Taalmodighedsarbejder ligesom de ovennævnte mandlige Syerhverv — ledes Tanken hen paa, om ikke en særlig Fingerfærdighed og Omhu skulde gjøre sig gjældende. Ved andre Erhverv derimod, som Væveriet, hvor der af 158 Individer var 5 Svenske og 35 andre Udlændinge (ialt 25,4 pCt.), har maaske nok den stadigt slettere Arbejdsløn været medvirkende til, at de indenlandske Arbejdere have veget Pladsen eller ikke paa nogen intensiv Maade have stræbt at forskaffe sig den.

Ligesom de her anførte Data kun skulle være Exempler, skulle de hensatte Forklaringer kun være Antydninger. Man maa selvfølgelig vogte sig for at lægge formeget i Tal af denne Art, som dog paa den anden Side, anvendte med Kritik, ville kunne illustrere Forhold af ikke ringe Interesse.

II.

Idet vi nu gaa over til Undersøgelsen af de Resultater, der ere fremkomne paa Grundlag af selve de industristatistiske Skemaer, maa vi først gjøre nogle almindelige Bemærkninger om disse. Den Hovedvanskelighed, Tilvejebringelsen af en Industristatistik stedse har mødt, er de Industridrivendes Utilbøjelighed til at meddele saadanne Oplysninger, som ere den nødvendige Forudsætning for at komme til Kundskab om Industriens Forhold og Udbredelse i en By eller et Land. Den officielle Statistik beror, som Regel, enten paa Folketællingsmateriale eller paa et Materiale, der i en vis Forstand spontant kommer i Avtoriteternes Besiddelse, idet det oprindelig ikke skabes med Statistiken for Øje, men til forskellige Formaal vedrørende Statens Finantser, den borgerlige Orden og andet lignende, f. Ex. Toldstatistiken, Statistiken over Vielser, Fødsler og Dødsfald, den kriminelle og civile Retsplejestatistik m. m. Det er derfor forbundet med særlig Vanskelighed at tilvejebringe en Statistik, hvor Materialet hverken spontant indkommer til Fuldbgyrdelse af andre Øjemed end statistiske eller meddeles paa de almindelige periodiske Tællingslister (Folketællings- tildels Mandtalslister). Man skal i Tilfælde som det nærværende særlig henvende sig til Haandværkerne og de Industridrivende, altsaa en enkelt Klasse af Stadens eller Landets Borgere, man skal bevæge dem til at paalægge sig en Ulejlighed, en Byrde udover den, andre Næringsdrivende have, og man skal afkræve særlig dem en Række af Besvarelser af Spørgsmaal i Øjemed, der tilsyneladende ligge fjernt fra det praktisk Nyttige, og der

kunde opfattes, og nu og da ere opfattede, som en Indtrængen i en enkelt Klasse Borgeres Privatliv. Dersom man direkte henvender sig om Oplysninger til statistisk Brug til en større eller mindre Kreds af Mænd, saaledes at Forespørgslen kommer hver enkelt direkte i Hænde, vil man i Reglen faa fyldige Svar (jfr. nedenfor Arbejdslønsstatistiken), dersom man endvidere gennem almindelige Tællingslister henvender sig til Befolkningen som Helhed, da vil hver enkelt svare, fordi der ikke kræves af ham noget udover, hvad der kræves af hans Nabo, men dersom man vælger Mellemvejen og henvender sig gennem Tællingslister til en særlig, omend udbredt Kreds af Individier, da fremkommer, som sagt, Vanskelighederne. Disse Vanskeligheder vise sig paa en dobbelt Maade. Man vil, naar man anvender Lister til ethvert Hus, som kun skulle udfyldes af Haandværkere og Industridrivende, træffe et ikke ringe Antal Haandværksmedhjælpere, der ikke opføre sig paa Listerne, fordi der, selv naar det tydeligt og klart fremgaar, at Listen henvender sig til alle Haandværkere og Industridrivende, dog vil være mange Personer i lavere Samfundsstillinger, der vilde skrive paa, naar Listen omfattede hvert Individ i Huset, men som nu ikke mene, at Sagen vedkommer dem. Det Samme vil i stort Omfang være Tilfældet med Hovedpersoner, der kun have en ringe Virksomhed og tidt selv arbejde som en Slags Medhjælpere for andre Mestre. Det vil altid være vanskeligt at gjøre dem klart, at de fremfor Andre i et Hus skulle opføre sig paa Listerne, og de ville i mange Tilfælde undslaa sig derfor. Den anden Vanskelighed ligger i, at de Industridrivende — og dette gjælder navnlig de større — ikke ville svare,

fordi det forekommer dem, at Spørgsmaalene ikke egne sig til Besvarelse, ere en Indtrængen i deres Forretning, deres private Liv etc.

For at overvinde disse Vanskeligheder, der selvfølgelig ere størst første Gang en Undersøgelse som den nærværende sættes i Scene, og der, efterhaanden som Befolkningen vænnes til Forespørgselsskemaerne, i høj Grad ville formindskes, har man fulgt en dobbelt Fremgangsmaade med begge disse Arter af Vanskeligheder for Øje. For at faa Oplysninger om det hele Antal Haandværkere og Industridrivende, om deres Alder, Kjøen, Fødested o. s. v., har man ikke blot rettet Spørgsmaal paa de industristatistiske Lister, men ladet disse omdele sammen med Politiets Mandtalslister. Paa Grundlag af disse sidste vilde man altid kunne erfare Antallet af de Industridrivende og deres Fordeling efter Kjøen og Alder m. m. Disse Lister og de industristatistiske vilde kunne supplere hverandre, saaledes at man af hine vilde kunne erfare, hvormange der ikke havde opført sig paa disse, og ved Hjælp af de industristatistiske Lister i et ikke ringe Omfang kunde retledes med Hensyn til Tvivlsspørgsmaal paa Mandtalslisterne. Det er dette Arbejde: Undersøgelsen af Haandværks- og Industriforholdene paa Grundlag af Mandtalslisterne vi have omtalt i det foregaaende med Redegjørelse for de derved indvundne Resultater. For dernæst at sikre sig, at Industridrivende, som vel vidste, at Forespørgselslisterne henvendte sig til dem, men hos hvem Skemaets Spørgsmaal kunde vække Modstand, i Virkeligheden gav fyldige og udtømmende Oplysninger, har man, efter nøje Overlæg og støttet paa Erfaringer fra Udlandet, indrettet Skemaerne saaledes, at Spørgs-

maalene kun ramte rent objektive ydre Forhold ved Virksomhederne — Virksomhedernes Karakter, deres Antal af Arbejdere, af Maskiner etc. — og Intet vedrørende selve Virksomhedens Drift, og man har derved, som det tør antages, ogsaa vundet et virkelig tilfredsstillende Udbytte.

Skemaet, der var delt i en Forespørgselsliste til Arbejdsgiverne (A) og en Forespørgselsliste til Medhjælperne (B) indeholdt i Henhold til det nys omtalte Princip Intet om Produktionen og Intet om Arbejdslønnen. Med Hensyn til den sidste havde det været i lige Grad usandsynligt, at man paa Lister, der gik fra Person til Person et Hus igjennem, kunde have faaet hver enkelt Haandværkssvend eller Arbejdsmand til at meddele sin gjennemsnitlige Dagløn eller sin Aarsfortjeneste — selv om han, mod Forventning, havde været i Stand dertil — og at man havde faaet hver Mester til at meddele, hvormeget hver enkelt Art af hans Arbejdere fik i gjennemsnitlig Dagløn eller havde i Aarsfortjeneste, eller hvormeget han udbetalte i samlet Arbejdsløn, selv om han havde Tid, Lejlighed og Evne til at foretage en saadan Beregning og Meddelelse. Spørgsmaalet om Arbejdslønnen er derfor optaget til særskilt Undersøgelse, hvis Resultater skulle omtales nedenfor.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om hver enkelt Virksomheds Produktion, kunde en Undersøgelse herom kun tænkes udført overfor den store Produktion, Storindustrien; overfor Smaahaandværkerne lod den sig under ingen Omstændigheder gennemføre. Hvad Interessen vilde knytte sig til, var at erfare, hvormeget Porcellæn, hvormeget Tapetpapir, hvormeget Cement m. m., der aarlig produceres her i Staden. At Undersøgelsen netop

paa dette Punkt først vilde faa sin Hovedbetydning ved at ses i Sammenhæng med Produktionen af disse Artikler ogsaa for det øvrige Land, kunde jo ingen afgjørende Grund være til at undlade med et Forsøg for Kjøbenhavn, som dog for visse Industrier producerer Hovedmængden af de paagjældende Produkter. Derimod kunde der rejses langt vægtigere Indvendinger mod at indlemme en Rubrik om Produktionsmængden i Forespørgselslisten. Den Nytte, man vil have ved at erfare en Industrigrens samlede Produktion, beroer i høj Grad paa, om man samtidig faar Kjendskab til det Kvantum Raamateriale, der benyttes til vedkommende Produktion, saaledes at man kan beregne Nettoproduktet og derigjennem atter Nettoværdien af den paagjældende Virksomhed. Dersom Øjemedet nemlig kun er at bedømme Erhvervets sociale Betydning gennem den Rolle, det spiller for Arbejdsmarkedet, da ere de væsentlige Hjælpemidler dertil givne ved at erfare den Arbejdsstyrke, det beskæftiger. Er Spørgsmaalet derimod om at erfare de Værdimængder, som Erhvervets Produktion repræsenterer, for derigjennem at belyse Erhvervets Andel i Tilvejebringelsen af nye Værdier i Staden eller Landet og dets Forhold i saa Henseende til andre Erhverv, da maa man jo, som nævnt, ikke blot kjende den producerede Brutto-, men ogsaa den producerede Nettomængdes Værdi, man maatte overlade til hver enkelt Producent at opgive og meddele, hvormeget Raamaterialierne kostede, hvormeget Arbejdslønnen androg, og hvormeget den øvrige Drift beløb sig til, endvidere, hvor stor den producerede Mængde var, og til hvilken Pris den kunde ansættes, paa Basis deraf endelig Nettoværdien af de producerede Mængder.

En saadan Opgjørelse vilde imidlertid ikke blot for Mange blive vanskelig at gennemføre, særlig, hvis der skulde gjøres Adskillelse mellem Fabrikationens Hoved- og Biprodukter, men den vilde af de Færreste blive opført paa det industristatistiske Skema, fordi man derved maatte lægge en stor Del af sin Forretningsvirksomhed og dens Resultater blot. Dertil kommer, at selv om der forelaa en saadan Række Opgjørelser fra de Industridrivende, vilde Opgjørelsernes Uensartethed nødvendigvis være saa stor, f. Ex. ved Værdiansættelsen af Produktet hos to Fabrikanter, af hvilke den ene producerer saadanne Produkter, som den anden benytter som Materiale i sin Fabrikation, og Sammenstillingen af, hvad der af flere saadanne Produktionsvirksomheder til Slutning blev tilovers som Nettoprodukt for den egenlige Konsum eller for Udførselen, saa vanskelig, at Nyttens af det hele Arbejde blev saare tvivlsom. Men selv om man vilde nøjes med en Bruttoopgjørelse af Produktionen, muligvis til Brug for en Konsumopgjørelse for hele Landet, hvilken dog for de fleste af de Artikler, som der her kan være Tale om, frembyder forholdsvis ringere Interesse (f. Ex. i Forhold til en Opgjørelse af Konsumenten af Livsfornødenheder o. lign.), selv i saa Fald vilde man støde paa betydelige Vanskeligheder. Medens det nemlig med Lethed kan afgjøres, hvad man ved en Opgjørelse af Landboprodukter (Høsten), af Bjergværksprodukter og lignende skal medtage — medens en Produktionsstatistik for disse, ligesom for forskellige ved Beskatning kontrollerede Konsumartikler som Brændevin, Sukker etc., med forholdsvis Lethed og stor Nytte lader sig gennemføre — er det ved Produktionen af Hel- eller Halvfabrikata langt vanskeligere

at meddele en samlet Produktionsopgjørelse, og det i desto højere Grad, jo mere mangeartede og indbyrdes forskellige Produkterne for den enkelte Virksomhed ere. Jo større Nytte man derfor skulde have af en samlet Produktionsopgjørelse for Industrien, jo mere rationel den skulde være, desto vanskeligere vilde det ogsaa i og for sig blive at angive, paa hvilken Maade Opgivelsen skulde foretages, og desmindre vilde de Industri-drivende indlade sig paa den. Mindst af alt kan der være Tale om at foretage den ved en enkeltstaaende Undersøgelse som den nærværende, hvor man uundgaaeligt vil komme til at lægge Vægten paa de absolute Tal, medens man, naar Opgjørelsen foretages Aar efter andet, kan have Haab om, at Fejlene ere nogenlunde ensartede og derfor tillade en Sammenligning af det ene Aars Opgjørelser med det andets.

Det maa da ogsaa være disse eller lignende Motiver, der have bevirket, at den nyeste Tids Erhvervsstatistik i Udlandet har opgivet at forbinde en Produktionsstatistik med Industristatistiken. Man kan i saa Henseende henvise til Bestemmelserne for Erhvervsstatistiken i Tyskland af Juni f. A. — paa en Rejse, jeg i Magistratens Tjeneste foretog i Begyndelsen af forrige Aar, og hvor jeg af Direktøerne for forskellige tyske statistiske Bureauer fik mange værdifulde Oplysninger med Hensyn til Industristatistiken, blev ved særlig Velvilje fra Direktøren for det tyske Rigsbureau samtlige Skemaer og Vejledninger til Brug for Tællingen i Juni stillede til Raadighed — og man kan endvidere henvise til den norske Industristatistik (se denne Ny Række C Nr. 13), hvor man har opgivet at bestemme Produktionsmængden i de forskellige industrielle Bedrifter,

da de tidligere benyttede Opgaver have vist sig lidet brugbare.

Der vilde endnu være en Del at tilføje om det industristatistiske Skema, men jeg skal nøjes med de her anførte Momenter og derefter gaa over til at omtale de vigtigste Resultater af de meddelte Oplysninger.

Ifølge de industristatistiske Tabeller beløb Antallet af Haandværks- og industrielle Virksomheder sig i alt til 3896. Heri er ikke medtaget Antallet af Systuer og Vaskerier. Af saadanne var der paa de industristatistiske Lister opført resp. 25 og 15. Disse Tal kunne jo imidlertid kun anses som nominelle. Ligesom Kvinder, der ernære sig ved Syning og Vask, i et forholdsvis ringe Antal have opført sig paa Mandtalslisterne, saaledes have de selvstændige Erhvervsdrivende iblandt dem øjensynlig, som Regel, undladt at opføre sig paa de industristatistiske Lister, for Størstedelen vistnok, fordi de, naar de arbejde uden Medhjælp, ikke have anset deres Virksomhed som Syersker m. m. for en selvstændig industriel Virksomhed, og dernæst ogsaa, fordi de, selv om de f. Ex. havde større eller mindre Systuer, hyppig paa disse kun ere beskjæftigede for andre Industridrivende (Manufakturforretninger) og ligeledes af den Grund ikke have betragtet deres egen Virksomhed som en selvstændig.

Af de nævnte 3896 Forretninger havde 18 opgivet at være Aktieselskaber, 113 at have flere Ihændehavere. Forudsætter man nu, at de sidstnævnte 113 hver kun havde 2 Ihændehavere — selv om en enkelt har flere, ere paa den anden Side ogsaa i enkelte Tilfælde tvende i Industristatistiken adskilte Forretninger samlede paa een Haand — repræsentere de 3896 Forretninger et

Antal Hovedpersoner af 4009. Derimod foreligger der ikke tilstrækkeligt Materiale til at bestemme det Antal Forretninger, hvis Ihændehavere bo udenfor Staden, eller det Antal Industridrivende i Staden, der have Virksomheder udenfor denne. Antallet af Hovedpersoner ifølge Mandtalslisterne udgjorde, som ovenfor nævnt, 5962. Deraf beløb «andre Haandværkere og Industridrivende» o: saadanne Haandværkere m. m., der paa Mandtalslisterne ikke have specificeret deres Erhverv, sig til 154. Det paa Mandtalslisterne specificerede Antal af selvstændige Haandværkere og Industridrivende bliver altsaa 5808. Hertil svarer for Industrilisterne, som ovenfor nævnt, et Antal Hovedpersoner af 4009, og de paa Industrilisterne opførte Forretninger repræsentere altsaa kun ca. 70 pCt. af de paa Mandtalslisterne opførte Hovedpersoner.

Resultatet af de tvende Opgjørelser have ikke kunnet stemme, eftersom jo en Enkeltmand kan have flere adskilte Forretninger, ligesom ogsaa samme Forretning kan have flere Ihændehavere, og eftersom der paa de industristatistiske Lister findes Forretninger i Kjøbenhavn, hvis Ihændehavere bo udenfor Staden, og omvendt i Kjøbenhavn bo Industridrivende, hvis Forretninger findes udenfor Byen. Dette sidste vil jo navnlig være Tilfælde med en stor Del af Ejerne af de Fabriker, som i et ikke ringe Antal ere beliggende i Kjøbenhavns Omegn (Frederiksberg, Amager, Lyngby etc.), og som selvfølgelig ikke ere medtagne i nærværende Statistik. Hovedaarsagen til, at de tvende Opgivelser paa Grundlag af Mandtalslisterne og af Industrilisterne ikke kunne stemme, er imidlertid den, at ligesom en stor Del af Medhjælperne ikke havde opført sig paa Industrilister-

nes B-Skemaer, hvorfor Opgivelserne paa disse ogsaa kun ere benyttede til at kontrollere Mandtalslisternes Opgivelser, saaledes have en stor Del hovedsagenlig Smaaahaandværkere ikke opført sig paa A-Listerne, fordi de enten arbejde som «Svende» for andre Mestre eller fordi de, som alt omtalt, vare utilbøjelige til og forsømte at skrive paa de særlige Industrilister. At det saaledes aldeles overvejende er Smaaforretningerne, fra hvilke der ikke foreligger Oplysninger, har man ogsaa faaet positivt bestyrket ved en i December Maaned f. A. foretagen Udsendelse af ca. 1000 Forespørgselslister til saadanne Hovedpersoner, der fandtes paa Mandtalslisterne, og for hvilke der ikke forelaa Oplysninger om deres Forretninger paa Industrilisterne. Det viste sig herved, at i det aldeles overvejende Antal Tilfælde vare de Mænd (eller Kvinder), der ikke havde opført sig paa Skemaet, Smaamestre eller lignende, og det var kun rent undtagelsesvis, at en større Forretning forsætlig eller ved en Fejltagelse havde undladt at udfylde de et halvt Aar tidligere omsendte Lister. Paa den anden Side kan der, i enkelte faatallige Forretningsgrene, være opført flere Forretninger paa Industrilisterne end Hovedpersoner paa Mandtalslisterne, idet f. Ex. samme Ejer, der jo kun opføres een Gang paa Mandtalslisten, kan besidde flere adskilte industrielle Etablissementer, til hvilke der saaledes ikke svarer nogen Industridrivende paa Mandtalslisten, men jeg skal ikke her komme ind paa dette mindre væsenlige eller paa flere lignende herhen hørende Spørgsmaal.

Den Undersøgelse, der er foretagen paa Grundlag af Industrilisterne, deler Antallet af Forretninger efter de forskjellige Stadsdele (Postdistrikter), i hvilke de

ere beliggende, men Delingen har kun ført til det negative Resultat, at man i alt Væsenligt ikke kan paa-vise nogen Forskjel mellem de forskjellige Stadsdele, idet de mindre og større Forretninger ere omtrent ligeligt fordelte saavel i den indre By paa den ene Side og Forstæderne paa den anden Side som i disse sidste indbyrdes. Nogen Undersøgelse af, om enkelte Stadsdele særlig skulde huse visse Erhvervsgrene, har man ikke anset for at være af Interesse.

Sammenligner man nu Antallet af større Virksomheder i hvert Erhverv — d. e. Antallet af Forretninger med 5 Medhjælpere og derover, for hvilke Forretninger man jo ifølge det Foregaaende tør forudsætte ikke at have Lakuner af Betydning — med det samlede Antal af Hovedpersoner i hvert Erhverv ifølge Mandtalslisterne, vil man træffe et stort Antal Erhverv, i hvilke Antallet af Virksomheder med 5 Medhjælpere og derover udgjør mindst Halvdelen af samtlige Erhvervets Virksomheder. Det er imidlertid kun delvis, at man kan have nogen Interesse af at erfare, hvilke Erhverv der saaledes for den større Halvdels Vedkommende have 5 eller flere Medhjælpere. Dels vil det nemlig for en Industri, der i det Hele kun tæller faa Virksomheder, ikke bevise meget med Hensyn til dens Karakter som henhørende til de større Industrier, at mindst Halvdelen af disse Virksomheder har 5 Medhjælpere eller derover, dels vil en Industri med faa Virksomheder, selv om disse ere større, som Regel ikke faa den Betydning for Staden som en Industri med mange Virksomheder, selv om et forholdsvis ringere Antal af disse hører til de større. En Industri som Gjærtlere og Metalvarefabrikanter, hvor der er 48 Hovedpersoner og 12 Forretninger med 5

Medhjælpere eller derover hver (25 pCt.) har sandsynligvis større Betydning for Staden end Elektropletvarefabrikationen, hvor der er 14 Hovedpersoner og 7 Forretninger med 5 Medhjælpere eller derover hver (altsaa 50 pCt.), og selve disse 50 pCt. bevise heller ikke meget med Hensyn til Elektropletvarefabrikationens Karakter, fordi Tallene ere for smaa til at man af dem kan uddrage nogen Slutning om en saadan Industris Karakter som Helhed. Naar man derimod har 45 Jernstøbere og Maskinfabrikanter og deraf 24 Forretninger med 5 Medhjælpere eller derover (53,3 pCt.) eller 111 Bogtrykkerier og deraf 58 Forretninger med 5 Medhjælpere eller derover (52,3 pCt.), da har man her samtidig et Udtryk for Erhvervets Karakter i og for sig og for dets Betydning for Almenheden. De Erhverv, hvor Antallet af Virksomheder med 5 Medhjælpere og derover absolut set udgjør mindst 50, ere Bagere (58), Bogtrykkere og Lithografer (58), Malere (63), Murere (61), Skomagere (85), Skræddere (70), Smiede (53) og Tømrere (53). Nærmest disse staa Snedkere (48) og Tobaksfabrikanter (47). Det er da, som man sér, forholdsvis faa Erhverv og nærmest, hvad der fra gammel Tid opfattes som Haandværk, hvor de større Virksomheder optræder i noget betydeligt Antal. Ved Størstedelen af Erhvervene danne Smaavirksomhederne det aldeles overvejende Antal, og omvendt ved de større Fabrikserhverv er, som Regel, Antallet af Virksomhederne meget ringe.

Undersøger man Fordelingen af Erhvervene efter deres Størrelse i videregaaende Detail, viser det sig, at af de 1293 Forretninger med 5 Medhjælpere eller derover hver, havde de 639 (49,4 pCt.) hver 5—9 Med-

hjælpere, de 330 (25,5 pCt.) hver 10—19 Medhjælpere, de 224 (17,3 pCt.) hver 20—49 Medhjælpere, de 59 (4,6 pCt.) hver 50—99 Medhjælpere og de 41 (3,2 pCt.) hver 100 Medhjælpere eller derover. Af de ca. 1300 større industrielle Erhverv her i Staden havde altsaa Halvdelen 5—9 Medhjælpere, Fjerdedelen 10—19 og den sidste Fjerdedel 20 Medhjælpere eller derover hver.

De 41 Forretninger, der hver havde 100 Medhjælpere eller derover, fordelte sig paa ca. 20 forskellige Erhverv. En Syvendedel af samtlige Forretninger falder paa Jernstøbere og Maskinfabrikanter, af hvilke der findes 6 med over 100 Medhjælpere hver og med et samlet Antal Arbejdere af 839. Hertil maa endnu føjes en stor Maskinfabrik og Skibsværft, med henved 1400 Arbejdere, og i en vis Forstand Orlogsværftet med over 1000 Arbejdere. Den anden store Række af Virksomheder knytter sig til Tobaksindustrien, som tæller 5 Forretninger med over 100 Medhjælpere hver og med ialt 645 Arbejdere. Derefter følger 3 Bogtrykkerier med ca. 120 Arbejdere hver, ialt 359. Samtlige øvrige Erhverv havde enten kun to Forretninger med over 100 Medhjælpere i hver (Brolæggere, Kradsuldfabrikanter, Konfektionsfabrikanter, Murere, Porcellænsfabrikanter, Snedkere) eller kun 1 saadan Forretning (Bødkere, Handskemagere, Kalkbrændere, kemiske Præparatfabrikanter, Malere, Melmøllere, Rebslagere, Spillekortfabrikanter, Sukkerraffinadører, Tømrere). Det samlede Antal Medhjælpere i de 41 Forretninger var 8243.

Medens saaledes det gennemsnitlige Antal af Medhjælpere i Virksomheder med 100 Arbejdere eller derover i hver var 201, var det gennemsnitlige Antal af

Medhjælpere i Virksomheder med 50—99 Arbejdere: 70, i Virksomheder med 20—49 Arbejdere: 30, i Virksomheder med 10—19 Arbejdere 13, i Virksomheder med 5—9 Arbejdere 7 (6,5).

Det samlede Antal Medhjælpere, der vare beskjæftigede ved de paa de industristatistiske Skemaer detailerede Erhverv, var 31,353. Antallet af Medhjælpere i Virksomheder med 1—4 Medhjælpere hver udgjorde ialt 3778 eller 12,1 pCt. af samtlige Medhjælpere, Antallet af Medhjælpere i Virksomheder med 5 Medhjælpere eller derover hver: 27,569 eller 87,9 pCt. af det hele Antal. Af det sidstnævnte Antal Medhjælpere, 27,569, udgjorde atter Antallet af Medhjælpere i Forretninger med 5—9 Medhjælpere 4171 (15,1 pCt.), i Forretninger med 10—19 Medhjælpere 4350 (15,8 pCt.), i Forretninger med 20—49 Medhjælpere 6655 (24,1 pCt.), i Forretninger med 50—99 Medhjælpere 4150 (15,1 pCt.) og i Forretninger med 100 Medhjælpere og derover 8243 (29,9 pCt.). Sammenholder man disse Tal med de ovenfor anførte Tal for den Andel, de forskellige Erhvervsgrupper udgjorde af samtlige større Forretninger, viser det sig, at medens Forretninger med fra 5—19 Medhjælpere udgjorde $\frac{3}{4}$ af samtlige Forretninger med 5 Medhjælpere og derover og samtidig kun beslaglagde henved $\frac{1}{3}$ (30,9 pCt.) af Arbejdsstyrken, udgjorde Forretninger med 20 Medhjælpere og derover kun $\frac{1}{4}$ af samtlige større Forretninger og omfattede samtidig 69,1 pCt. af Arbejdsstyrken, og denne Forskjel faar atter sit største Udslag ved Forretninger med 100 Medhjælpere og derover, hvilke kun udgjorde 3,2 pCt. af Forretningerne, men havde 29,9 pCt. af Medhjælperne. Man faar ved disse Tal et iøjnefaldende Bevis

paa, hvor betydelig en Andel de store Virksomheder, fordelte paa forholdsvis faa Hænder, beslaglægge af den hele Arbejdsstyrke og derigjennem hvilken Rolle disse Virksomheder maa spille med Hensyn til Arbejdsmarkedet og det hele industrielle Erhverv.

Det maa endvidere fremhæves, at Antallet af mandlige Medhjælpere over 18 Aar udgjorde i alt 21921 eller 69,9 pCt. af samtlige Medhjælpere, Antallet af mandlige Medhjælpere under 18 Aar 3620 eller 11,6 pCt. af samtlige Medhjælpere, Antallet af Kvinder over 18 Aar 5434 eller 17,3 pCt. og Antallet af Kvinder under 18 Aar 372 eller 1,2 pCt. af samtlige Medhjælpere. De voxne mandlige Medhjælpere (over 18 Aar) udgjorde nogenlunde samme Andel af det hele Medhjælperantal i de forskellige Erhvervsgrupper. Mindst Andel — 63 pCt. — udgjorde de i Erhvervsgrupper med 50—99 Medhjælpere, størst Andel — 74 pCt. — i Erhvervsgrupper med 100 Medhjælpere og derover. Langt større Variationer findes i de øvrige Klasser af Medhjælpere. De mandlige Medhjælpere under 18 Aar udgjorde 6 pCt. af Erhvervsgrupper med 50—99 Medhjælpere, men 28 pCt. af Erhvervsgrupper med 2 Medhjælpere. De kvindelige Medhjælpere over 18 Aar — Antallet af Kvinder under 18 Aar er i alle Grupper meget ringe (0,4—1,8 pCt.) — udgjorde 3,7 pCt. af Erhvervsgrupper med 1 Medhjælper, men 29,3 pCt. af Erhvervsgrupper med 50—99 Medhjælpere. Hvor de mandlige Medhjælpere under 18 Aar udgjøre den mindste Andel af samtlige Medhjælpere, udgjøre de kvindelige Medhjælpere saaledes den forholdsvis største Andel. Som Helhed viser det sig, at medens, som omtalt, Antallet af voxne mandlige Medhjælpere er nogenlunde ens i alle Grupper,

aftager Lærlingenes og tiltager Kvindernes Antal, efterhaanden som Virksomheden tiltager i Størrelse. I Virksomheder med 1 Medhjælper var denne ene Medhjælper i omtrent $\frac{1}{4}$ (23,8 pCt.) af Virksomhederne en Lærling under 18 Aar, kun i 4 pCt. af Virksomhederne var det en Kvinde. Tallet paa Lærlinge stiger derpaa lidt (til 28 pCt.) ved Virksomheder med to Medhjælpere, men er derefter i stadig Aftagende. Paa samme Maade er Antallet af Kvinder i Tiltagende lige indtil Virksomheder med 100 Medhjælpere og derover. Her synker Procenttallet for Kvinder over 18 Aar fra 29 til 19 paa Grund af den Andel, Jernstøbere og Maskinfabrikanter samt Orlogsværftet og Gasværkets Virksomheder, hvor der er liden eller ingen Plads for Kvinder, have i denne Erhvervsgruppes samlede Medhjælperantal. Ser man imidlertid bort fra de 2 Yderpunkter: Virksomheden med 1 Medhjælper hver og med 100 Medhjælpere og derover hver, synes det ikke langt fra, at de to Sæt af Arbejdskræfter staa i omvendt Forhold til hinanden; dog er Stigningen for Kvinderne stærkere end Lærlingenes Aftagen. Procenttallene for Lærlingene svinge, som nævnt, fra 28—6, for Kvinder fra 5—31, og dette sidste Maximumstal er et Udtryk for, at ved Virksomheder med 50—99 Arbejdere udgjøre Kvinderne henved $\frac{1}{3}$ af den hele Arbejdsstyrke.

Sammenligner man nu iøvrigt det Antal Medhjælpere, der er opført paa Mandtalslisterne (altsaa ifølge egne Opgivelser) med det Antal, der er opført paa de industristatistiske Lister (ifølge Principalernes Opgivelser), vil man træffe en ikke ringe Forskjel i Tallene. Dette ligger i, at de førstnævnte Tal angive de i Staden tilstedeværende væsentligt professionelt uddannede Med-

hjælpere i hvert Erhverv, de sidstnævnte det Antal Arbejdere — indbefattet Arbejdsmænd etc. — der i Tællingsøjeblikket faktisk havde Arbejde hos samtlige Principaler. Der gjør sig endnu forskellige andre, mindre væsentlige Hensyn gjældende, som det imidlertid her vilde blive for vidtløftigt at komme ind paa. Det maa være nok kortelig at udtale, at for de voxne mandlige Arbejders Vedkommendes ophæve Forskjellighederne paa de to Lister hinanden, saaledes at Tallene omtrent ere ens (c. 22000). Derimod er Antallet af mandlige Arbejdere under 18 Aar paa de industristatistiske Lister (3600) samt Antallet af Kvinder (5800) langt større end paa Mandtalslisterne (resp. 2100 og 1100) paa Grund af, at et saa stort Antal af unge Mennesker og af Kvinder (selv fraregnet Syerskerne) ikke havde angivet deres Erhverv paa Mandtalslisterne.

Tager man nu for Mændenes Vedkommende de største Tal af de to Lister, faar man for det Første gjennem de største Tal paa Mandtalslisterne et Udtryk for det Antal af Medhjælpere, der om de end muligvis ikke i Øjeblikket helt have Beskjæftigelse, saa dog ere fast knyttede til det egenlige Haandværk. Endvidere faar man gjennem de største Tal paa Industrilisterne nærmest Tallene fra Fabrikserhvervene med Angivelse af den Styrke af Arbejdsmænd, der vare knyttede til Erhvervet. Da de egenlige Haandværk kun i mindre Grad kjende til Arbejdsmænd, og da Fabrikserhvervene kun i ringe Grad kjende til Arbejdere, der arbejde for egen Regning, vil man saaledes ad den nævnte Vej vistnok faa et saa korrekt Udtryk som mulig for den hele Medhjælperstyrke ved de forskellige Erhverv, ihvorvel Tallene maa betragtes som et Minimum, der

overskrides ved det Antal Arbejdsmænd og lignende, man ikke har faaet med ved de af Mandtalslisterne valgte Tal og ved det Antal ledige Haandværkere m. m., man ikke har faaet med ved de af Industrilisterne valgte Tal. En Jevnførelse af det Antal Arbejdere, der er knyttet til Virksomheder i Stadens Omegn, men bo i Byen, og det Antal, der er knyttet til Industrien her i Staden men bo i dens Omegn, har selvfølgelig aldeles ikke kunnet lade sig gjøre. De tvende Tabeller egne sig til at supplere og forklare hinanden, men hvile jo paa forskjellig Basis og skulle, som ovenfor udførlig fremhævet, netop ikke dække hinanden. Ved den angivne Fremgangsmaade vil man da maaske bedst kunne benytte begge Tabellers Resultater til at komme Antallet af den hele mandlige Arbejdsstyrke, der er knyttet til Industrien, saa nær som mulig. Vælger man nu altsaa af de tvende Tabeller de Tal, som i hver af Tabellerne angive det højeste Antal mandlige Arbejdere i hvert Erhverv, faaes et samlet Antal mandlige Medhjælpere — ledige og ikke ledige Professionister, arbejdende for Mestre eller for egen Regning samt Lærlinge og Arbejdsmænd — af 30879. Lægges hertil først 15 for Vask og derefter 5962 for de mandlige Hovedpersoner, bliver det hele Antal mandlige Individuer, beskjæftigede ved Haandværk og Industri: 36856. Samler man paa samme Maade det hele Antal Kvinder, der ifølge Industrilisterne vare beskjæftede som Medhjælpere ved de industrielle Erhverv, idet man dog for de faa Erhverv, hvor Tallene paa Mandtalslisterne vare større end paa Industrilisterne, indsætter Mandtalslisternes Tal, faas et Summatal af 5875. Heraf maa antages beskjæftigede med Syning (Handskemagere, Konfektionsforretninger,

Skræddere, Trikotagefabrikanter): 2400. Der refterer altsaa ved andre industrielle Virksomheder: 3475. Til dette sidste Tal maa nu føjes ca. 8000 for Syersker og ca. 850 for Vask (i begge Tilfælde Hovedpersoner og Medhjælpere, jfr. ovenfor), samt endelig 143 for Kvinder, der som Hovedpersoner ere Haandværkere eller Industridrivende, hvorved faas et Sluttal af 12,468. Forudsat denne Kalkules Rigtighed, og, som man vil se, kan her kun være Tale om en Sandsynlighed, en tilnærmelsesvis Rigtighed, bliver altsaa det hele Antal af Kvinder, der have industriel Beskæftigelse som virkeligt Livsunderhold, ca. 12,500, deraf $\frac{2}{3}$ ved Syning og lignende Haandarbejde, $\frac{1}{3}$ ved anden industriel Virksomhed. Med begge disse Kalkuler til Grundlag maa altsaa det Antal af Mænd og Kvinder, der vare beskæftigede ved Haandværks- og industrielle Erhverv, anslaaes til henved 50,000, af hvilke $\frac{3}{4}$ mandlige og $\frac{1}{4}$ kvindelige Individuer.

Sammenholder man nu endelig det samlede Antal Mænd og Kvinder resp. paa Mandtalslisterne og paa Industrilisterne, vil man ved at tage det største af de to Tal, Tabellerne angive for hvert Erhverv, faa følgende Liste over Medhjælpernes Antal i samtlige de Erhverv, der have mindst 500 Medhjælpere (Konfektionsforretninger og de offentlige industrielle Virksomheder fraregnede): Jernstøbere og Maskinfabrikanter samt Smede og Skibsbyggere 3832, Snedkere 2578, Skomagere 2262, Murere 1868, Tobaks- og Cigarfabrikanter 1771, Skræddere 1418, Bog- og Stentrykkere 1260, Malere 1259, Tømrere 1095, Handskemagere 1017, Bagere 774, Sadelmagere 569, Brolæggere 526, Bogbindere 505. Det fremgaar af disse Tal, at det er de Erhverv, der for

største Delen drives som egenlige Haandværk, om end nogle Virksomheder i Erhvervene ere blevne udvidede og have en fabrikmæssig Drift, som tælle det overvejende Antal Medhjælpere. Af Erhverv, som i egentlig Forstand ere Fabrikserhverv, findes der her i Staden en Del spredte, omfattende enkelte og mindre Virksomheder, men kun faa, der ere betydelige enten ved Virksomhedernes Mængde eller ved deres Størrelse eller ved begge disse Dele i Forening. Man maa derfor sige, at Stadens Industrier, tagne som Helhed, langt fra have noget fabrikmæssigt Præg, efterdi det lille Haandværk, den lille Industri er i aldeles overvejende Majoritet, og efterdi Storindustrien væsenligst omfatter dels Bygningshaandværk, dels enkeltstaaende fabrikmæssigt udvidede Virksomheder indenfor de almindelige Haandværk og kun i mindre Grad omfatter Erhverv, der ifølge hele deres Natur kun kunne drives paa fabrikmæssig Maade. Dette udelukker jo imidlertid ikke, at de større Virksomheder, hvad enten disse findes indenfor den ene eller indenfor den anden Art af Erhverv, spille en meget betydelig Rolle derved, at de, skjønt faa i Antal, beslaglægge en saa væsenlig Del af den tilstedeværende Arbejdsstyrke. Det er netop disse to Momenter i Forening, der bevirke, at medens man, naar man henser til Antallet af Hovedpersoner, af selvstændige Industri-drivende, endnu finder denne Klasse meget stærkt repræsenteret gennem et saare betydeligt Antal Smaa-haandværkere, paa den anden Side finder den overvejende Del af selve Arbejderne beskæftigede i Storindustrien, og det kan næppe være Tvivl underkastet, at det er den sidste, der i saa stor Maalestok hidkalder Indvandringen og muliggjør den, ligesom

det ogsaa er den, der, som forhen anført, i forholdsvis saa betydelig Grad har taget kvindelige Arbejdere i sin Tjeneste. Tager man altsaa den hele industrielle Stand, Hovedpersonerne og Medhjælperne under Et, saa peger den forhaandenværende Tilstand hen paa, at Antallet af Hovedpersoner i Forhold til Antallet af Medhjælpere stedse vil blive mindre, saaledes, at selv om Storindustrien ikke fortrænger den lille Industri, det forholdsvis Antal af selvstændige Industridrivende stadig vil aftage til Fordel for den stedse voxende mandlige og kvindelige Arbejderskare, et Forhold, der sandsynligvis i endnu højere Grad vil finde Sted, jo mere Storindustrien sættes i System, jo mere den ikke blot omfatter spredte Virksomheder i de enkelte Erhverv, men tager hele Erhvervet i sin Haand og saaledes i højere Grad, end det nu er Tilfældet, omdanner disse Erhvervs Haandværksdrift til Fabrikdrift og ligeledes udvider den sidste i Erhverv, som allerede nu, men kun i ringe Omfang, drives paa fabrikmæssig Maade.

— Ved Siden af den Maalestok for en Virksomheds Omfang, som ligger i Arbejdsstyrkens Størrelse, en Maalestok, der naturligvis er meget forskjellig efter Erhvervets Art, vil i mange Tilfælde ogsaa den større eller mindre Anvendelse af Maskiner og af mekanisk Bevægkraft til disse afgive Vidnesbyrd om Forretningernes Størrelse. Medens der ikke har kunnet udarbejdes nogen Statistik over selve Arten og Antallet af de forskjellige Maskiner, der benyttes til de industrielle Virksomheder, har man derimod paa Grundlag af det foreliggende Materiale, og idet man har turdet forudsætte dets nogenlunde Fuldstændighed, kunnet opgjøre Antallet af Dampmaskiner og Gasmaskiner og deres Be-

nyttelse som Motorer i de industrielle Virksomheder her i Staden.

Antallet af Virksomheder, der benyttede Damp eller Gas som Bevægkraft, udgjorde ialt 255. Af disse 255 Forretninger benyttede 216 kun Damp, 37 kun Gas og 2 baade Damp og Gas som Bevægkraft. Af de 218 Virksomheder, der benyttede Damp som Bevægkraft, havde 171 Virksomheder (78,4 pCt.) 1 Dampmaskine hver, 22 Virksomheder (10,1 pCt.) 2 Dampmaskiner hver, 14 Virksomheder (6,4 pCt.) over 2 Dampmaskiner hver og 11 Virksomheder (5,1 pCt.) ingen Dampmaskiner, men kun lejet Dampkraft fra Naboforretninger og lign. Med Hensyn til de 296 Dampmaskiner var Hestekraften uangiven for de 3 Maskiner, medens den for de 293 øvrige Maskiner var angiven til 3538,75; den gennemsnitlige Hestekraft pr. Maskine var altsaa 12,1. Af de 39 Forretninger, der benyttede Gas som Bevægkraft, havde en Tiendedel (10,3 pCt.) hver 2, de øvrige hver 1 Gasmaskine. Undersøger man nu, paa hvilken Maade de Virksomheder, der benyttede Damp eller Gas til Bevægkraft, fordelte sig efter Virksomhedernes Størrelse og efter Arten og Størrelsen af de benyttede Motorer, vil det ses, at af de 1293 større industrielle Virksomheder med 5 Medhjælpere eller derover hver, benyttede de 225 (17,4 pCt.) Damp eller Gas som Bevægkraft. Dette Antal fordeler sig imidlertid meget ulige efter Erhvervenes Størrelse. Som man kunde vente, er der en stærk Stigning i Benyttelsen af Damp- eller Gasmotorer, efterhaanden som Erhvervene tiltage i Størrelse. Af Virksomhederne med 5—9 Medhjælpere hver benyttedes Damp- eller Gasmotorer af ca. 7 pCt., af Virksomhederne med 10—19

Medhjælpere hver benyttedes Motorer af ca. 14 pCt., af Virksomhederne med 20—49 Medhjælpere hver benyttede godt en Tredjedel, af Virksomhederne med 50—99 Medhjælpere hver godt Halvdelen og af Virksomhederne med 100 Medhjælpere og derover hver Treffjerdedelen Damp- eller Gasmotorer.

Det er imidlertid ikke blot Antallet af Virksomheder med Motorer, der stiger samtidig med at Arbejdsstyrken stiger, men indenfor de Virksomheder, der benytte Motorer, voxer ogsaa Antallet og Størrelsen af disse, naar Arbejdsstyrken voxer. Hestekraften, der er omtrent 5 (5,2) i Virksomheder med under 10 Medhjælpere, stiger til henved det dobbelte i Virksomheder med fra 10—19 Medhjælpere, til over det tredobbelte i Virksomheder med fra 20 til under 100 Medhjælpere og til over det ottedobbelte i Virksomheder med 100 Medhjælpere og derover. Derimod synes Gasmaskiner kun at benyttes af de middelstore og de mindre Virksomheder. I Virksomhederne med 10—19 Medhjælpere udgjorde de noget over $\frac{1}{4}$ af samtlige Motorer, i Virksomhederne med under 10 og med 20—49 Medhjælpere udgjorde de $\frac{1}{6}$ à $\frac{1}{7}$ af samtlige Motorer, i Virksomhederne med fra 50 Medhjælpere og derover fandtes kun en enkelt Gasmaskine som Motor.

Undersøger man nu Antallet af Damp- og Gasmotorer i de enkelte Erhverv, vil man let blive opmærksom paa, at disse ere stærkt benyttede i enkelte store Erhverv og i en Række Erhverv, der kun tælle faa Virksomheder hver (Fabrikserhvervene), men kun meget svagt benyttede i de fleste andre Erhverv. I nogle af de førstnævnte Erhverv havde samtlige Virksomheder med 5 Medhjælpere eller derover hver Damp-

eller Gasmotorer, i andre den større Halvdel. De Erhverv, i hvilke der, absolut set, fandtes det største Antal Virksomheder med Damp- eller Gasmotorer, vare: Bogtrykkerierne, af hvilke der ialt fandtes 31, som benyttede Damp- eller Gasmotorer, Jernstøberier og Maskinfabriker, af hvilke 23, Tømmerforretninger og Træ- og Finerskærerier, af hvilke 18, Brændevinsbrænderier og Spritfabriker, af hvilke 16, og Bagerier, af hvilke 11 benyttede Damp- eller Gasmotorer. Alene i disse 5 Erhverv var der altsaa 99 Virksomheder, der benyttede Damp eller Gas som Bevægskraft, d. v. s. $\frac{2}{5}$ af alle Virksomheder med Damp- eller Gasmotorer. I intet af de øvrige Erhverv, i hvilke der fandtes Virksomheder, som benyttede Damp- eller Gasmotorer, naaede Tallet paa disse Virksomheder over 10, og i de fleste af dem var det langt derunder.

Det kan endnu bemærkes, at Fordelingen mellem Damp- og Gasmotorer i de forskjellige Erhverv er meget ulige, idet Benyttelsen af Gasmotorer kun optræder i forholdsvis faa af de Erhverv, der overhovedet benytte Motorer, men i flere af disse til Gjengjæld er i Majoritet. Saaledes havde af de 31 Bogtrykkerier, der benyttede Motorer, de 16 Gasmaskiner, af de 5 Guldsmedevirksomheder, der benyttede Motorer, de 3, af de 5 kirurgiske Instrumentmagere ligeledes de 3 Gasmaskiner. Af de 37 Virksomheder, der benyttede Gasmaskiner, falder saaledes ialt 22 eller de $\frac{3}{5}$ paa disse 3 Erhverv. De resterende 15 vare fordelte med 4 paa Jernstøbere og Maskinfabrikanter, 3 paa Brændevinsbrændere og Spritfabrikanter, og de øvrige optraadte kun enkeltvis.

III.

Til de Undersøgelser, der ere foretagne om Haandværks- og Industriforholdene her i Staden, har man anset det for nyttigt at knytte en Undersøgelse om Arbejdslønnen i de forskjellige Haandværk og Industrier. Imidlertid en Sammenligning af Arbejdslønnen til de forskjellige Tider maa være forbeholdt selvstændige Undersøgelser af historisk-statistisk Natur — foreløbig findes der for den nærmest foregaaende Tids Vedkommende kun lidet brugtbart Materiale — frembyde de her meddelte Data Materiale til umiddelbar Sammenligning af Arbejdslønnen i de forskjellige Haandværk indbyrdes. Det maa dog her strax bemærkes, at paa Grund af de Vanskeligheder, der have været tilstede ved Materialets Indsamling, og paa Grund af det Skjøn, som har maattet gjøre sig gjældende, maa Opgivelserne benyttes med nogen Varsomhed og tør ikke betragtes som mere normgivende end de benyttede Kilder give Hjemmel til, saaledes at det navnlig maa erindres, at hvor der kun er ringe Difference til Stede imellem Arbejdslønnen i forskjellige Erhverv, kan denne Forskjel let skyldes Tilfældigheder.

Den Vej, ad hvilken man fyldigst kunde have indhentet Oplysninger om Arbejdslønnen, vilde jo have været den, samtidig med Udsendelsen af Haandværks- og Industrilisterne at søge at erfare, hvor stor en Arbejdsløn hver enkelt «Hovedperson» udbetalte, og hvor stor en Arbejdsløn hver enkelt «Medhjælper» modtog. Man vilde jo herved have opnaaet at faa et Udtryk ikke blot for den gennemsnitlige Arbejdsløn i hvert enkelt Erhverv, men ogsaa for, hvor mange Individuer der arbej-

dede paa de forskjellige Arbejdslønssatser, som findes indenfor hvert enkelt Erhverv. Det gjælder imidlertid herom, som tidligere anført, at man ikke kan indhente saadanne Oplysninger paa almindelige Tællingslister o. l., fordi det er saa usandsynligt, at Befolkningen i Almindelighed vil og kan besvare den Slags Spørgsmaal, at man ved at stille dem ikke alene udsætter sig for intet Svar at faa eller for at faa fejlagtige Svar, men ogsaa for derigjennem at kompromittere Skemaets øvrige Rubriker og saaledes gjøre mere Skade end Gavn. Da man altsaa ikke turde gjøre Regning paa, at hver Enkelt, som modtog det industristatistiske Skema til Besvarelse, vilde og kunde give saa tilforladelige og korrekte Oplysninger, som det var ønskeligt, har man fulgt den Fremgangsmaade dels at henvende sig til samtlige Bestyrelser for de af Magistraten anerkjendte Sygekasser (Svende-Sygekasser) med Forespørgselslister om Arbejdslønnen og de denne vedkommende Forhold i hver Profession, dels at henvende sig til tvende eller flere større Arbejdsgivere i hver enkelt Erhverv. Som Helhed maa det siges, at Skemaerne ere indkomne fyldig og omhyggelig besvarede, saaledes at man tør have Haab om at have faaet et brugbart Materiale til Raadighed gjennem en Sammenstilling af Skemaerne fra Svendene og Skemaerne fra Mestrene, der i alt Væsenligt vare ensartet affattede, men hvis enkelte Rubriker det vil blive for vidtløftigt at komme ind paa.

Som almindelig Regel har det vist sig, at Skjønsopgivelserne fra Svendenes Side i hver Profession ere lavere end Opgivelserne fra Mestrene. Dette behøver dog ikke blot at hidrøre fra en Tilbøjelighed hos Svend-

ene til at opgive de forholdsvis mindste Satser, hos Mestrene de forholdsvis største Satser, men hidrører sikkert ogsaa fra, at man har henvendt sig til de største Arbejdsgivere i hver Virksomhed for at faa Oplysninger, og disses Arbejdere hyppig ville lønnes noget højere end det store Gros af Arbejdere i hver Profession. Differencen imellem Opgivelserne fra Mestre og Svende have dog ikke været saa betydelige eller udprægede, at der har været Grund til at præcisere dem ved for de enkelte Erhverv at anføre Mestrenes Opgivelse for sig og Svendenes for sig, og det saa meget mindre som de forskjellige Oplysninger, der forelaa fra de forskjellige Mestre indenfor hvert enkelt Erhverv, i Reglen banede Vej til Middelsatser imellem Svendenes og de bedst lønnende Mestres Opgivelser. De meddelte Oplysninger bero altsaa paa en Sammenarbejden af de fra Svendene og Mestrene remitterede udfyldte Skemaer og tør saaledes antages ikke paa noget Punkt af Betydning væsenlig at kunne variere fra de virkelige Forhold.

Naar man nu skal benytte Oplysningerne om Arbejdslønnen, maa det vel fastholdes, at man ikke paa Grundlag af Opgivelserne om Daglønnen eller Ugelønnen umiddelbart kan danne sig nogen Mening om den aarlige Arbejdsfortjeneste i hvert enkelt Erhverv. For det Første maa man jo nemlig i hvert Fald tage særligt Hensyn til de Erhverv, om hvilke det er oplyst, at der i dem kun kunde arbejdes en Del af Aaret, men dernæst maa man selv for saadanne Erhvervs Vedkommende, hvor der, set fra Professionens Standpunkt, kan arbejdes hele Aaret igjennem, vel erindre, at man ikke har faaet Opgivelse om, hvor meget samtlige Professioners Arbejdere tjene fra Aarets Begyndelse til dets

Slutning — og hvorved man altsaa vilde erfare, hvor meget den virkelige gennemsnitlige Aarsløn var, ogsaa med Hensyn til Perioder med mindre Travlhed, mindre Beskæftigelse o. s. v. — men kun Daglønnen eller Ugelønnen for den Tid, hvori der virkelig arbejdes. Denne Dagløn er i Erhverv, hvor Reglen er, at der kun arbejdes en Del af Aaret, selvfølgelig paavirket heraf, men dette vil jo ikke være Tilfældet i Erhverv, hvor Konjunkturer o. l. hyppig medføre en kun delvis Beslaglæggelse af den tilstedeværende Arbejdsstyrke, men hvor Arbejdslønnens Norm retter sig efter de Arbejdere, der have Beskæftigelse hele Aaret. Multiplicerer man da i disse Erhverv Arbejdslønnen med Aarets Antal af Søgnedage, vil man saare let komme til en for mange Arbejdere for høj Aarsfortjeneste. Det er i en vis Forstand mere Arbejdets Art, maalt ved den Dagløn, der gives derfor, end Arbejderens Indtægter, man kan erfare gennem de her meddelte Data.

Gaar man nu over til at betragte de af Undersøgelsen fremkomne Resultater, viser det sig, at Gennemsnitsdaglønnen for en Svend er lidt over 3 Kr. (3,04), der kan stige med 20 pCt. til et Maximum af 3 Kr. 68 Ø. dog synke med 20 pCt. til et Minimum af 2 Kr. 46 Ø. Forudsættes en saadan ensartet Dagløn i 300 Arbejdsdage, bliver den samlede gennemsnitlige Aarsfortjeneste noget over 900 Kr. (912), der kan stige til 1100 og gaa ned til 738 Kr. Arbejdsvederlaget gives nu for Tiden saa godt som udelukkende i Penge. Ifølge de modtagne Opgivelser have kun Svendene hos Frisører i Almindelighed Kost (men ikke Logis), Svendene hos Skorstensfejerne Logis (men ikke Kost), Svendene hos Bagere, Barberer, Konditore og undertiden Slagtere saavel Kost

som Logis. I disse Tilfælde reduceres naturligvis Daglønnen efter Omfanget af det ydede Naturalvederlag.

Arbejdslønnen gaar fra Svende til Arbejdsmænd ned med imellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{5}$ (22,1 pCt.) til 2 Kr. 37 Ø. som Middel af Gjennemsnitslønnen. Lægges paa samme Maade som før 300 Dage til Grund, faas for Arbejdsmænd som Maximum en Arbejdsfortjeneste af noget over 800 (816) Kr., som Minimum af ca. 650 Kr., som Gjennemsnit noget over 700 (711) Kr. 900 Kr. og 700 Kr. skulde herefter være den gennemsnitlige aarlige Indtægt for Svende, respektive Arbejdsmænd ved Haandværk og Industri, forudsat at der udelukkende arbejdes paa Dagløn, og at der haves Arbejde alle Søgnedage i Aaret.

Imedens Gjennemsnitsfortjenesten for Arbejdsmænd næsten svarer til Svendenes Minimumsløn og Arbejdsmændenes Maximumsfortjeneste staar langt over dette Minimum, er Maximumsdaglønnen for Kvinder $\frac{1}{6}$ lavere end Minimumsdaglønnen for Arbejdsmænd. Den gennemsnitlige Dagløn for Kvinder er 1 Kr. 37 Ø., d. v. s. 1 Kr. lavere end Arbejdsmændenes og ikke Halvdelen af Svendenes Arbejdsløn. Størst Modsætning bestaar der imellem Minimumsdaglønnen for Kvinder og Maximumsdaglønnen for Svende, idet denne er over 3 Gange saa høj som hin. Lægger man atter som ovenfor 300 Arbejdsdage til Grund, faas en gennemsnitlig aarlig Fortjeneste for Kvinder af noget over 400 (411) Kr., en Maximumsfortjeneste af 537 Kr. og en Minimumsfortjeneste af ca. 350 (348) Kr.

Daglønnen for Lærlinge og for Mestersvende frembyder hver for sig Særegenheder, der bevirke, at Lønningssatserne mindre vel egne sig til at sammenlignes

med Daglønnen for Svende etc. For Lærlingenes Vedkommende er Gjennemsnittet af Maximalsatserne 1 Kr. 39 Ø., af Minimalsatserne 62 Ø. og af Gjennemsnitssatserne 87 Ø. daglig. Ikke faa Steder faa imidlertid Lærlingene desuden Ducører, en Klædning, naar Læretiden er omme eller lign. Det er heller ikke endnu helt sjældent, at Lærlingene faa Kost og Logis, og at Daglønnen altsaa reduceres i Forhold hertil, saasom hos Bagere, Barberer, Frisører, Kobbere, Konditore, Skorstensfejere og Slagtere.

Daglønningen for Mestersvende er i Middel af Maximum, Minimum og Gjennemsnit henholdsvis 5 Kr. 45 Ø., 3 Kr. 73 Ø. og 4 Kr. 32 Ø. Som man ser, svarer Minimumslønningen for Mestersvende omtrent til Maximumslønningen for Svende, og hyppig vil Mestersvenden jo ogsaa kun være den første, den ældste Svend i Virksomheden. Paa den anden Side er Mestersvenden ogsaa ofte en Slags Formand, der nogle Steder lønnes med fast Gage, som endogsaa i enkelte Tilfælde kan stige til c. 2000 Kr. og derover. Det almindelige vil være, at Maximum for Mestersvendelønningen er noget over 1600 (1635) Kr. aarlig, Minimum 1100 (1119) Kr. og Gjennemsnit ca. 1300 Kr., forudsat en Arbejdstid af ca. 300 Dage om Aaret.

Ugefortjenesten ved Akkord for Svende varierer imellem lidt over 14½ Kr. som Gjennemsnit af Minimum og det dobbelte (29 Kr. 62 Ø.) som Gjennemsnit af Maximum. Den almindelige Ugefortjeneste (Midlet af Gjennemsnitssatserne) er lidt over 20 Kr. Beregnes Aaret til fulde 52 Arbejdsuger og forudsættes uafbrudt Anvendelse af Akkordarbejde, vil dette betyde en Aarsfortjeneste af 1540 Kr., 758 Kr. og 1047 Kr., resp.

som Maximum, Minimum og Gjennemsnit. Naar man sammenligner det her nævnte Maximum med det ovennævnte Maximum for Mestersvende, vil det ses, at ca. 1600 Kr. aarlig kan betragtes som det Beløb — særlige Undtagelser fraregnede — hvortil Maximumslønnen kan naa.

Ugefortjenesten ved Akkordarbejde for Kvinder varierer mellem 5 Kr. 87 Ø. og 12 Kr. 77 Ø.; Midlet af Gjennemsnittene er 9 Kr. 12 Ø. Disse Beløb multiplicerede med 52 svare altsaa til en Aarsfortjeneste af 664 Kr., 305 Kr. og 474 Kr., henholdsvis som Maximum, Minimum og Gjennemsnit.

Sammenligner man nu Dagløns- og Akkordfortjenesten, viser det sig, at baade for Svende og for Kvinder overstiger Maximum af Akkordfortjenesten pr. Uge Maximum af 7 Dages Dagløn, idet den hos Svende svarer til 8,0, hos Kvinder til 7,1 Dages Dagløn. Den flinkeste og heldigste Akkordarbejder vil altsaa i hvert Fald tjene mere ved Akkordarbejde end i Dagløn, selv om han for Dagløn arbejder hele Søndagen med. Minimum af Akkordfortjeneste pr. Uge svarer for Svendenes Vedkommende netop til 6 Dages Minimumsfortjeneste ved Dagløn, for Kvinder derimod kun til 5 Dages Dagløn. Aarsagen til dette sidste, noget ejendommelige Forhold, maa søges i, at de opgivne Satser for Kvindens Akkordarbejde — tildels baserede paa de faktisk udbetalte Beløb — for flere Professioners Vedkommende vedrøre Minimumsfortjenesten for Kvinder, der arbejde i Akkord i Hjemmet, samtidig med at de tage Vare paa huslig Gjerning og saaledes ikke ere i Stand til Ugen igjennem at fortjene 6 Dages Dagløn, end sige mere. Ved Siden deraf er Aarsagen imidlertid ogsaa

den, at Opgivelserne om Minimumsdaglønnen og det derpaa beregnede Gjennemsnit hidrører fra forskellige Professioner, hvis Lønninger som Helhed ere højere end forskellige af de Professioners Lønninger, paa Grundlag af hvilke Akkordfortjenestens Minimum er udregnet — et Forhold, der naturligvis overalt spiller en Rolle ved Gjennemsnitsberegninger som de nærværende, og som jeg nedenfor skal komme tilbage til. Sammenligner man endelig Midlet af Akkordgjennemsnittet med Midlet af Daglønsgjennemsnittet, viser det sig, at saavel for Svende som for Kvinder er den gjennemsnitlige Akkordfortjeneste pr. Uge 6,7 Gange den gjennemsnitlige Dagløn.

Imedens samtlige de i det foregaaende angivne Tal ere Gjennemsnit af Lønningssatser for samtlige Erhverv, vil det indses, at der er mangfoldige Undtagelser, mangfoldige Svingninger paa hver Side af de her angivne Gjennemsnit, men jeg tør paa dette Sted ikke komme ind paa nogen større Detail end den alt anførte.

Vil man nu imidlertid spørge om, hvad det er, der bestemmer disse varierende Lønningssatser, da kan Svaret langtfra blive et enkelt. Hvad der i Almindelighed bestemmer Arbejdslønnens Størrelse er naturligvis ikke her Stedet at omhandle. Derimod kan man fremhæve enkelte Momenter, som kunne tænkes bestemmende for Differencerne imellem de forskellige Lønningssatser. Naar man saaledes sammenligner de tre gjennemsnitlige Daglønssatser for Mænd: Mestersvende 4 Kr. 32 Ø., Svende 3 Kr. 04 Ø. og Arbejdsmænd 2 Kr. 37 Øre, da er jo den væsenligste Aarsag til Forskellighederne imellem disse Satser den Nytte, det Vederlag, hver af disse tre Arter af Arbejdere an-

tages at yde for Lønnen. Den samme Grundbetragtning er bestemmende for Lærlingenes Gjennemsnitsløn 87 Ø., men her kommer et nyt Moment til. Det er ikke sagt, at Svendens Gjennemsnitsarbejde just er 3—4 Gange saa stort, fordi hans Løn er 3—4 Gange saa høj som Lærlingens, men netop fordi Lærlingen faar et yderligere Vederlag ved selve det at lære Professionen, skal hans Vederlag i Penge være mindre, og endelig kan han ikke og skal han ikke stille de Fordringer til Livet, skal ikke bestride de Udgifter som Svenden. Dette sidste Moment — sandsynligvis et af de afgjørende for Bestemmelsen af Arbejdslønssatserne som Helhed — virker ligeledes særlig ind paa Fastsættelsen af Kvindens Lønninger. Hendes Arbejde er som Regel ukvalificeret og skal derfor ikke betales som Svendens, og hun kan rent legemlig præstere mindre end Manden og skal derfor heller ikke have samme Løn som Arbejdsmanden; men om Forholdet imellem, hvad en almindelig kvindelig Daglejerske (Arbejderske) og en almindelig mandlig Daglejer (Arbejdsmand) i de samme Erhverv yder, netop er bestemt ved Forholdet imellem 1 Kr. 37 Ø. og 2 Kr. 37 Ø. — saaledes at 4 Timers Arbejde hos Manden ækvivalerer 7 Timers Arbejde hos Kvinden — det er mere tvivlsomt. Her komme sikkert de ringere Fordringer til Livet, de færre Udgifter, som forudsættes hos Kvinden, med i Betragtning. Et yderligere Moment er Konkurrencen. Jo mere kvalificeret Arbejdet er, desto vanskeligere kan det erstattes. En Mestersvend kan fordre saa meget mere Løn, ikke blot paa Grund af sin bedre Præstation, men ogsaa paa Grund af den større Vanskelighed, det kan have at erstatte ham i Forhold til almindelige Svende. Det samme

gjælder Svendene i Forhold til Arbejdsmændene. Relativt set ville Svendene i de enkelte Professioner altid kun være tilstede i begrænset Antal; man kan ikke vilkaarlig skaffe sig nye, eftersom der kræves Tid til Uddannelse. Dette gjælder i langt mindre Grad Arbejdsmænd. Nogen Uddannelse og Øvelse i den Profession, de henhøre til, er naturligvis altid nødvendig, men den er hurtigere erhvervet og kan derfor hurtigere erstattes. Der skal Øvelse og Haandelag til at være Murhaandlanger, ja endogsaa Øvelse til at dreje en Maskine, men man kan dog hurtigere og langt mere ubegrænset faa Arbejdsstyrken til disse Virksomheder rekruteret end til egenlige professionelle Virksomheder. Og ligesom dette Konkurrencemoment har sin Betydning ved Bestemmelsen af Mandens Arbejds løn, har det ogsaa sin Betydning ved Bestemmelsen af Kvindens. Det kvindelige Arbejde, til hvilket der kræves særlig Uddannelse, betales nogenlunde højt, men allerede her gjør den opstillede Norm om Kvindens Fordringer til Livet og den store Konkurrence til de faa kvalificerede Erhverv, som de i heldigste Tilfælde ere opdragne og uddannede til, sig gjældende. End mere er dette Tilfældet ved de Erhverv, til hvilke der fordres ringe eller ingen Uddannelse (Flaskeskyllersker paa Bryggerier, Maskinpiger o. a. l.). Her er Konkurrencen saa stor, at Priserne allerede af den Grund maatte trykkes stærkt. Men den store Tilgang af Kvinder til de enkelte Erhverv trykker ogsaa Prisen for Mændene i de Erhverv — Cigararbejde, Skomagerarbejde, Vævning etc. — hvor begge Kjøen mødes, noget, som jo i langt ringere Grad vilde være Tilfældet, hvis den kvindelige Uddannelse strakte sig over flere Professioner og Virksom-

heder, end den nu gjør, og hvis ikke den paa Forhaand lavere Sats, man har sat for en med den mandlige lige god kvindelig Præstation, trykkede Prisen som Helhed i de Erhverv, hvorved baade Mænd og Kvinder søge Beskæftigelse. Det er altsaa, for at resumere, disse tre Momenter i Forening, man maa tage i Betragtning ved Overvejelserne af Forskjellighederne imellem de forskellige Lønninger for Svende, Arbejdsmænd o. s. v.: Godheden af den ydede Præstation — dels bestemmende for Arbejdslønnen mellem Mændene indbyrdes (kvalificeret, ukvalificeret Arbejde), dels bestemmende for den kvindelige, mindre uddannede og mindre kraftige Arbejdsevne; Konkurrencen — af almindelig Betydning for Lønningssatserne hos enhver Gruppe af Arbejdssøgende og særlig bestemmende for Arbejdsmændenes og Kvindernes Løn og for Lønnen i de Erhverv, hvor Mænd og Kvinder mødes; og endelig Præsumptionen, baade fra Arbejdsgivernes og de Arbejdendes Side, om Fordringerne til Livet — en af Forudsætningerne for Arbejdslønneus Bestemmelse som Helhed; der faar et særligt Udtryk ved Forholdet imellem Lønningsnormerne for Mændene paa den ene og Kvinderne paa den anden Side.

Imedens disse Momenter turde være de væsentlige med Hensyn til den gennemsnitlige Fastsættelse af Lønningerne for Svende og Arbejdsmænd, Lærlinge og Kvinder, er der selvfølgelig en hel Række særlige Aarsager, der atter bestemme Forholdet imellem Lønningerne i de enkelte Erhverv. Først og fremmest maa jo ogsaa her den større eller mindre Færdighed være af væsentlig Indflydelse, men dernæst arbejder jo hvert enkelt Erhverv under ydre Forhold, der medvirke be-

stemmende paa Lønningssatsernes Højde. Som saadanne ydre Momenter, der have Indflydelse paa Lønningssatserne i nedadgaaende Retning, maa fremhæves Forandringer i Forbruget, der bevirke en mindre Efterspørgsel efter Arbejdskraften til Erhvervet, uden at dog nogen væsenlig Del af den tilstedeværende Arbejdsstyrke endnu har kunnet skifte Erhverv og uddanne sig til nogen ny Profession. Den samme Virkning vil hyppig, ialtfald for en Tid, fremkaldes ved Indførelsen af nye Maskiner eller ved tiltagende Import af fremmede Varer. Endelig vil ogsaa, som allerede ovenfor berørt, en tiltagende Tilstrømning af Kvinder til Erhvervet bevirke Nedgang i Lønningerne. Omvendt vil en Forandring i Forbruget, der bevirker tiltagende Efterspørgsel af Arbejdskraft til Erhvervet, uden at der endnu har kunnet uddannes saadan i tilstrækkelig Mængde, fremkalde Forhøjelse af Lønningssatserne. Man vil endvidere træffe forholdsvis høje Lønninger i Erhverv, hvor der som Regel kun arbejdes en Del af Aaret, idet jo da Daglønnen (Akkordprisen) for den Del af Aaret, hvor der arbejdes, maa formodes at skulle erstatte den tvungne Arbejdsstandsning i den øvrige Del af Aaret. Hvad der endvidere maa tages i Betragtning ved Bedømmelsen af Lønningssatsernes Højde er, om der anvendes Dagløn eller Akkord i de forskellige Professioner. Da der som Regel fortjenes større Ugeløn ved Akkord end ved Dagløn (jvfr. ovenfor), vil man i de Erhverv være heldigst stillet, hvor Akkordarbejde er almindelig. For forskellige Erhverv er der intet opført for Akkordarbejde paa de omsendte Skemaer, hvad der dels ligger i, at der i de paagældende Virksomheder ikke benyttes Akkord, saaledes at de vedkom-

mende Arbejdsgivere ingen Udtalelse have kunnet give derom, dels og navnlig, hvad der ogsaa ofte udtrykkelig bemærkes, at der overhovedet ikke benyttes Akkord i Professionen, paa den anden Side arbejde Svendene i forskellige Erhverv som Regel ikke i Dagløn.

Idet jeg saaledes har fremhævet, at der er Erhverv, hvor henholdsvis Dagløn og Akkord er den almindelig anvendte Form for Arbejdets Udmaaling — en Angivelse af hvilke Erhverv dette gjælder, kan jeg her ikke komme ind paa — maa det erindres, at der ved Siden deraf i saa godt som alle Erhverv er visse Arbejder, som hovedsagenlig udføres i Akkord, andre, som hovedsagenlig udføres i Dagløn. Hvad der i hvert af de forskellige Erhverv hyppigst anvendes, er vanskeligt at oplyse, fordi det, som sagt, dels afhænger af Arbejdets Art, dels af individuelle Forhold hos Mestre og Svende. Medens det, som ovenfor anført, som Regel maa anses for enstydigt med højere Aarsfortjeneste — selv i Erhverv, hvor den ansatte Dagløn er ens — naar der hovedsagenlig arbejdes i Akkord fremfor, naar der hovedsagenlig arbejdes i Dagløn, er der Professioner, hvor det Modsatte er Tilfældet. Naar man gennemgaar Professionerne, vil det ses, at der er Professioner, hvor Akkordfortjenesten pr. Uge er under 6 Dages Arbejds-løn. Dette kan bero paa, at Akkordfortjenesten vel er det almindelige i disse Erhverv, men at der er visse Arter af Arbejde, som ikke ret vel kunne beregnes i Akkord, og som det af denne og andre Aarsager — f. Ex. paa Grund af den Omhu, hvormed Arbejdet skal gjøres — er ønskeligst betales efter Dagløn, hvilken da er sat forholdsvis højt. Medens dette formentlig gjælder for Svendene, er det allerede ovenfor anført,

at for Kvindernes Vedkommende kan den lavere Akkordfortjeneste bero paa, at Kvinder, der tage Arbejdet med i deres Hjem, hvor de arbejde i Akkord i Stedet for at arbejde i Dagløn paa Fabriken eller i Værkstedet, ofte vil tage Vare paa Andet end selve dette Arbejde, og at deres Indtægter derved bliver mindre end ved Daglønssarbejdet ude af Huset. Baade for Mænd og Kvinder er det imidlertid kun Undtagelsen, at Akkordfortjenesten saaledes staar under Daglønssfortjenesten, og dette beror i Reglen paa ganske specielle Forhold; for en Del Erhverv gaar Akkordfortjenesten pr. Uge endog ud over 7 Dages Dagløn. Gjennemsnitlig set svarer, som ovenfor oplyst, saavel hos Mænd som Kvinder en Uges Akkordfortjeneste til 6,7 Dages Dagløn.

Den Dagløn, Arbejderen faar — i det Hele noget afhængig af Koutume og Tradition i de forskjellige Fag — paavirkes ogsaa af den Tid, hvori der daglig arbejdes. Der er saaledes endogsaa enkelte Erhverv, hvor Daglønnen beregnes direkte efter Arbejdstimer. Den almindelige Arbejdstid er 10 Timer o: 12 Timer med 2 Timer Spisetid. I en Del Professioner arbejdes der imidlertid over 10 Timer; i andre, men langt færre arbejdes der under 10 Timer — $9\frac{1}{2}$, 9, $8\frac{1}{2}$, 8 — ogsaa forskjelligt efter Sommer og Vinter. Den for Kvinderne fastsatte daglige Arbejdstid er af og til noget lavere end Mændenes, om end Differensen i Reglen kun drejer sig om en Time. Det maa endnu bemærkes, at hvor Arbejdstiden f. Ex. er angivet til $10\frac{1}{2}$ Time er den daglige Tilstedeværelse paa Værkstedet eller Fabriken i Reglen dog kun 12 Timer, idet Spisetiden da er nedsat til $1\frac{1}{2}$ Time. I Almindelighed er imidlertid

Tiden til de forskjellige Maaltider beregnet til ialt 2 Timer.

Forskjellen imellem Lønningerne i de forskjellige Erhverv kan ogsaa noget paavirkes af, om det er Skik og Brug at arbejde om Søndagen i Erhvervet, idet den derved indvundne Fortjeneste, selv om den ikke forøger Daglønnen, dog forøger Aarsindtægten som Helhed. Det hyppigste turde være, at Søndagsarbejde ligesom i det Hele taget Overarbejde ikke finder Sted. I en Del Virksomheder arbejdes der dog nogle Timer om Søndagen, i andre til Kl. 4 om Eftermiddagen, og der betales da ofte for denne Del af Dagen den fulde Dagløn.

Der er saaledes, som det vil ses, ved Siden af de almindelige Forhold, der i det Hele bestemme Arbejdslønnen og navnlig bestemme Forskjellighederne imellem Satserne for Mestersvende, Svende, Arbejdsmænd, Lærlinge og Kvinder, en Række af særlige Forhold, der paavirke Differencerne i Lønningssatserne imellem de forskjellige Erhverv, men nogen Paavisning af, til hvilken Grad hvert af de Momenter, der enten hæve Lønnen eller bringe den til at synke, gjør sig gjældende lige overfor hvert enkelt Erhverv, har naturligvis ikke her kunnet gives.

Man har endnu, for at undgaa at den Lønningsopgivelse, man erholdt, skulde være Udtryk for kun øjeblikkelig tilstedeværende Konjunkturer, søgt at erfare Lønningsforholdene i de tre sidste Aar, specielt om Lønningerne have været Gjenstand for Stigning eller Nedgang. Som Regel har Svaret været, at Lønningerne i disse tre Aar (altsaa i Firserne) have været uforandrede, om der end fra nogle faa Erhverv har

været angivet Nedgang og fra nogle flere Stigning i Lønningerne. Ogsaa i denne Henseende maa jeg her se bort fra den videre Detail. Det er mit Haab, at jeg paa Arbejdslønnens Omraade som paa de øvrige Omraader af Industristatistiken har meddelt tilstrækkelige Data til at fremkalde nogen Interesse for selve Tabelværket, dets detaillerede Oversigter og dets Textfremstilling, af hvilken sidste her er givet et Resumé. Det er endvidere mit Haab, at naar man da beskæftiger sig med Tabelværket, man paa den ene Side overfor Tabelværkets Mangler vil tage Arbejdets Vanskeligheder i Betragtning, paa den anden Side overfor det Materiale Tabelværket yder — og som jo er fremskaffet og udgivet ved Kommunalbestyrelsens Omsorg — vil faa Følelsen af, hvor nødvendigt det er at være opmærksom paa alle Spørgsmaal vedrørende de industrielle Næringer, ved hvilke Næringer mindst Halvdelen af Stadens Befolkning søger Erhverv og faar Underhold.
